

Елементи бр. 5 (јули - септември)

ПОЕЗИЈА

АНА ГОЛЕЈШКА ЏИКОВА

НИКОМУ НИШТО

во пекарнице
ниче
одбива да ја замеси
суштината на животот

КРЕВКОСТ

толку е кревко телото
во сите негови клетки трепкаат сигнали
за возбуда премор радост и болка
духот само трепери како свеќичка
роденденска
и
погребна

ПОНЕКОГАШ ВО РЕД Е ДА СИ ИЗГУБЕН

го сонував дедо ми со сина кошула како море
читаше весник задлабочен како да нурка
сакав да го прашам како се чувствува
кога му умреле две ќерки
nadmašio stenli metjusa
стоеше исечок од весник во дневната
дедо ми бил фудбалер
од небесатата

РАЗБИРАЊЕ

седевме на галичкиот рид
кршевме леб и мезевме меко сирење

дивите цвеќиња ни го трнеа секој допир
пиевме топла блага ракија
се роди љубов таму високо
облаците нацртаа силна светлина
мораше да се покриеме со надеж
да трчаме и да се стркаваме по планината
сè да ни крвави а ние да сме облеани од задоволство
како кога знаеш дека ќе те снема
и пак си среќен

(Од поетската збирка „Слобода А“ во издание на ПНВ Публикации, Скопје, 2022)

ЈОСИП КОЦЕВ

Море умор

Развив стравови низ кои мора да се протнам
за да земам примерок од твојата болка,
да ја истражам,
и конечно нарекувајќи те море умор,
да ја расеам во тебе урната со пепел
од овој растлеан ден што си оди.
Јас знам дека твоето лице
ќе истече од рацеве,
и дека некогаш, некаде ќе те најдам
во снеговите што доцнат.
Ќе мирисаш на раѓање,

ќе те земам без плач,
и ќе те одгледувам
до следното губење.

Селидба

Сè ќе потоне во морето на невидливите нишки
што ја држат смислата на оваа бесмисла.

Ќе војувам со малку бес и челична тишина
пред да дознаам дека не ме носиш
на рацете од небеса зашто сум ранет,
ами зашто сум жртва што му ја принесуваш
на твоето гладно божество.

Мојата душа ќе се расее
во висините на една зборовна тајга,
со себе носејќи здив
од јасна месечина и отсечен студ.
Допирот ќе семне и ќе си спомнува
за врелини и топли југови,
дури реките ме носат низ маглини,
да ме влеат во нови имиња и животи.

Како умираат народите

Како умираат народите?

Дали ги затвораат очите

завиткани во своите

поранешни знамиња?

И каде им се гробовите?

Дали во истечените пасоши од

своите некогашни држави,

таму ли им лежат коските?

Во звуци од оној свет ли

им се претвораат химните?

Наминува ли историјата

да им остави свежо цвеќе

и да си спомне за нив,

за детството со колена

изгребани од востанија,

за младоста со откачени

фризури од револуција?

Како умираат народите?

Со декрет или со слет,

каде им се гробовите,

на спомениците или во рововите,

и кој им ги простува гревовите?

Гнездо

(Староста на нашите први преградки)

Има мигови кога од кожата дозволуваш
да ми се срони град во кој го
забрануваш детскиот врисок.

Нека поспие староста на
нашите први преградки, велиш,
и ги отвораш прозорците за да влезе
југот од клуновите на отселени птици.

Домот станува гнездо во гнездо,
а љубовта се испилува од него
и црцори скриена во крошните на дрвјата,
чекајќи некоја нова пролет, можеби.

АНДРЕЈ МЕДИЌ ЛАЗАРЕВСКИ

Унинието на твоето срце

Станувај ајде,
знам дека си мрзлива, драга.
Но станувај, да бидеме заедно
агапето со твојот Бог да не го прекршиш.
Се чувствува, драга
твојата одбивност кон религијата
нашата религија љубовна,
а ти си паднала во униние
па не му се молиш на Бога,
не ни се молиш нам.

Па станувај да бидеме заедно
унинието изгледа посилно е сепак
па така
остани
со твоето срце.
Срцето нам посветено,
но мрзливо.

Дијаболичноста на нашата еротика

Парадокс те мислев,
но не си ми спротивна.
Спротивност те мислев,
но не си ми различна.
Различна те мислев,
но не си ми далечна.
Далечна те мислев,
но ти си ми љубена.

Љубена те мислев,
два пола сме од дијабола.
Светоста на нашата еротика
и близината обична.
Дихотомична двојност,
а едност сме сторени.
Далечна те мислев,
но ти си ми љубена.

Парадокс те мислев,
но ти ме надополнуваш.
Спротивност те мислев,
но ме изедначуваш.
Различна те мислев,
но една душа сме сродна.

Далечна те мислев,
но ти си ми љубена.

До тебе и до Тарковски е проблемот

*на секоја реплика од секој филм на Тарковски
што сум ја поврзал со тебе*

И не е до мене проблемот
што заљубувањето и мислите кон тебе
форма си наоѓаат,
немам толкава сила, ниту разум
да пронајдам убавини за тебе
до тебе е, драга, што постоиш
и што си некаква Муза
што Бога до мене го плетеш,
а до Тарковски е проблемот
што поради неговите кадри
ти форма во песнине добиваш.
И не сум јас крив што не можам да се сопрам,
а зборови доаѓаат
ти низ нив проаѓаш,
а до Платон е што ми разјасни
како тука, баш во овој збор пристигнуваш,
а Демокрит уште пред него потврдил
дека во право сум што сум вдахнат.
И не сум јас виновен
за твоите проблеми што во мене решиле да поседат,
па што успевам да ги решам
и во уметност да ги престорам,
до тебе е, драга, што во мојата суштина се населуваш,
а Тарковски е проблемот што тоа го согледува,
го кадрира во стихови
и во песна го пишувам.
Не е до мене, до тебе е, драга,

не е до мојот вдах, до Тарковски е проблемот.

[песните се дел од стихозбирката „Молитвени дискурси“ (2022, ПНВ Публикации)]

ДАУТ ДАУТИ

ДЕЦАТА НА СОЦИЈАЛИЗМОТ

Есен, дождлив ден
патување на душата
Јанса на границите на совеста

Таинствена возбуда
Во смрзната душа
На ден со дожд како овој
пресек на бегања во историја
Кога скитници без чадор
Итаат во егзил

Во Тирана, Скопје, Приштина или Париз
Очајниците бараат татковина
Магли на гневот
им ги покриваат патиштата

Слика на погледите над болни лисја
Едно жолтило на киснатото од дожд
Дожд на „Генералот...“ на Кадаре
Во Париз, Москва, Тирана, Истамбул или
Бостон

Копнеж и болка за децата на социјализмот
18 Романот „Генерал на мртвата војска“ на Исмаил Кадаре,
во која дождот е лајтмотив на нарацијата ...

ХЕРОИ НА БАЛАДАТА

Само Јас и Ти можеме да знаеме
Зошто умираат хероите

На крајот на баладата

Ние одиме по сиви патеки
До вечноста
Каде што Хамлетите најпосле
Го убиваат заборавот
И ја разрешуваат животната дилема
Да се биде или не

Само Јас и Ти
Можеме да знаеме
Дали умираат среќни хероите
На крајот на баладата

ТАГА

Планинските венци останаа скиснати
Од дождот што раѓа носталгија
Во Скопје пожелтени лисја
Ја покриле меланхолијата на погледот

Внатре во мене
Сопствен прогон тлее

Ти се чешлаше пред огледало
Тринаесет дена
Колку еден век чекање

Не те израдував со моето враќање
Бремето на слепи векови како слепо црево
Беше тешка за моите плеќи
Самотијата ги убиваше орлите
Во глумча дупка завршуваа илузиите

Со што можев да те израдувам
Јас кој зајавнал на болката
По смртта на вербата

БЕСМРТНОСТ

Патот на идилата
До бесмртноста води
Нераспознаени остануваат
Случајните љубовници
Во постела на сласта

Вратите остануваат отворени
Пепелта живот раѓа
Како митска птица
Нема бесмртност
За хероите на баладата
Ако ја бакнат смртта
Неосвоени од љубовта

(Од поетската збирка „Сватови на песната“ во издание на Матица Македонска, Скопје, 2020)

ЛАНА ДЕРКАЧ

НАВИВАЧИ

Додека стоиме на ливадата, врапците се во честарот.
Нивните широки народни маси сиркаат од гранките.
Ти се причинува дека навиваат жестоко. Следат
фудбал. Сетне помислуваш дека се следбеници
на Маркс и Енгелс. Дека цвркотат:
*Еј врапци на сите земји,
обединете се, па и ние да заиграме фудбал!*
Подоцна си убеден дека ја читаат Библијата
и почнуваш да ги распознаваш псалмите на нивниот
таен јазик, а потоа слушаш дека ги споменуваат
Мојсеј и одбраниот тим.
Го иставаш вниманието од птиците.

Некој со остра тревка ти ја зарежува јаготката
на прстот за да се зацрви како јагода
и на твојата истечена крв го допира својот
засечен прст. Среќен си. Значи, навистина
ти пријде. Се побратимуваш со Пан.

ПРОМЕНА НА ВРЕМЕТО

На стаклата од прозорците пороен дожд
се обидува да ја покоси високата трева
но само ја легнува и ја пушта
на починка.

Домаќинката замислува дека е
сплескан целиот пејзаж во стаклото
како сув цвет во пластиката
на приврзокот за клучеви.
Како инсект во јантар.
Се чини дека и ветрот е ставен
во стаклото и е пуштен да лизга
како слика заробена во пенкало.

Го отвора прозорецот.
На врвовите од плевелот сушата
го повторила патот на Мојсеј низ пустината,
ги ожеднела Одисеј и мравините карвани,
го исушила па го скоравила нејзиното вчерашно фадо.
Ниту скарабејот не можеше да ја дотркала балегата
во небото.

Но денеска хоризонтот е толку сив
и нејзе тој ѝ изгледа како голем мувლოსан
душек.
Сè е подобро од колумнист на влагата,
се потсмеа самата на себе и поита
да го растегне тестото за колач.

ПЛАГИЈАТ НА НЕВРЕМЕ

Еден прогнозер и една жена најавија
силно невреме за ова попладне.

Циклон надвор.

Циклон во машината за перење алишта.

Небаре се натпреваруваа чија бура
ќе биде посилна.

Цунами ги зафати историјата на облекувањето,
цивилизацијата втисната во поткошулите,
пижамите и гаќичките.

Вителни сили ја вртат на сите страни
па алиштата ја украсуваат како кренати
и спуштени знамиња.

Белото се предава во скокови,
опсесивно го одбира самоубиството.
Синото ѝ дава боја на водата.

Кога жената стави прашок за перење во машината
и си ги миеше рацете, тие беа лизгави како
риба.

Веќе се врати сонцето и жената ја обзеде
копнеж по вистинската бура што ја пропушти
во станот.

Копнежот ја стутулува како што таа ги собира
алиштата од јажето.

А само еден миг пред тоа беа раскрилени
како анѓели.

СТАНАР НА ЗИМАТА

Градот ја пушти својата карневалска коса,
ледените мразулци.
Ги претстави како бенингни израсстоци.
Речиси е перфекционист кога сака
да се вклопи во куќниот ред на зимата,
станар што се придржува на правилата.
Но, сè со навестување мора да звучи лошо.
Загреб можеше да се маскира попростодушно.
Колку ли само се убави стеблата,
припокриени со мов и со снег,
на попладневната светлина!

И додека размислувам за оперативните зафати,
Д. ја менува ТВ-програмата и како хирург ја истава
несимпатичната реклама.
Ми намигнува: *Ја средив, а?*
Возвраќам: *Почекај барем пет години*
да не се појави на некоја програма.
Тогаш можеби ќе поверувам
дека не метастазирала.

МИР БЕЗ ПАСОШ

Мирот е светски патник.
Но често лесно ги пакува своите патни торби
и напушта луѓе и земји.
Понекогаш го остава најголемиот куфер.
Небаре, ќе се врати. Може да поминат години дури
не го исполни ветувањето што го дал заминувајќи.
Обично нè напушта молкум. Или можеби зборува
уште, ама тогаш сите наеднаш зборуваме
на поинаков јазик.
Мирот е номад.

Поминува вселенски растојанија.
Некаде постојано го поттикнуваат да го промени
местото, другпат го навикнуваат на удобност па
тешко станува од складноста на песокот или фотелјата.
Војната и мирот ги завртуваат и одвртуваат винтовите
на нашето траење, па мирот е и механичар.
И поет.
Неговото хармонично движење на јазикот
им дава ритам на брановите.
Ја мести падината како перница за животните,
со ветар им го масира крстот на билките.
Среде монсун мирот може во нас да ги запише
соларните закони. Да прифати ведри правилници.
Ги поминува границите без пасош,
ги надмудрува цариниците кои не можат да го запрат.
Кога ќе се исели,
како да грми во небесен каменолом.
А всушност некој го минира мирот.

ЛУКАТАН ГИ ОБНОВИ ПЛАЖИТЕ ПО ТЕЛАТА

И тишините меѓусебно се препознаваат по чиновите.
Каменот е слепец со мазно тело.
Само светлината ги преобразува јазичните бранови
во видлива поворка што го преминува Атлантикот
и донесува звук.
Јукатан ги обнови плажите по нашите тела.
Толку заливи, па до нив брановите тешко
наоѓаат тајни скалила и полесно им е да се искачат
по гласовите или самракот отколку по кожата.

Иако распознава и во темнина,
Бог повторно ја зголемува светлината в зори.
И единствениот е кому не му требаат доушници
или кого никој не го прашува зошто
за некоја цел го избрал тоа време од денот.

Мислам дека можеше да зачува еден ист
израз како да е фосил лицето,
и покрај промените на Земјата,
во вселената.

Ама, не сака.

Доволно е да се наведне над некое море
и на секој остров да препознае птица
која, ете, токму таму решила да остане.
И го обзеде благост.

ОДЈАВА

Веќе трет ден како мајсторот не дојде,
а нашето казанче крцкоти како мафијашка пресметка,
стопанска криза и војна во Газа.

Веројатно соседите го слушнаат во мигот
кога годината се разведува од сегашноста
и се мажи за историјата.

Соседите веројатно го слушаат неговиот глас како што
ги слушаат гласовите на прељубниците во сапуниците
или гласовите на спикерите кои зборуваат за прељубата
на демократијата.

Казанчето ја одјавува годината и
навестува уште една прељуба.

Замислувам дека во него зимата ги крие
резервите магла, дел од своето богатство,
па крцкотењето е протест против тропската клима
и лажното Карипско Море во кадата во бањата.

Исеков пченкарен леб.

Ми се стори дека крај сувиот нож болсна
капка вода, дребно езеро.

Го охрабрува да не се исуши,
за ден-два да ја надживее снеможената година.

Но, кој место неа ќе ги отповика регрутите,
кои уште ѝ веруваат, кој ќе го прекине егзилите
и ќе стави крај на азилите на кои ги принуди?

Поминувам низ неа како низ мексиканска кујна.
Сите нејзини независни реченици се несвитливи

такоси.

Зависните реченици се помеки од тортили,
приспособливо се свиваат околу настаните
како околу полнежите.

Неприсстигнувањето на водоводцијата
го поттикна казанчето да внесе немир со крцкот
и место социолозите, судиите
и социјалните работници тоа ги двои непожелните
од омилените зборови.

Да направи попис како трговец.

Да ѝ го зададе завршниот удар на стутканата година.

Оти сите часовници, како Јуда,
веќе ја предадоа на новата работодаателка.

СТРАНИЦИ

Пчела сум кога јазикот ми лачи мед
и ја целива осветлената ливада.

Со таа наслага на говорот
во албумот на неделата лепам
жени од Дршковци кои од своите кошници
ставаат треска и пејзажи на тезгите
место ореви и изварка.

Најмладата од нив испишува со погледот:

*Би сакала да останам на тревата толку долго
за да можам да го прелистувам небото како страници
— една облачна, една ведре,
една матна...*

*Па и да накиснам додека чекам долината
да ја дефинира диоптријата.*

Жените од Дршковци со задоволство признаваат
дека маглата е здив на небото и дека утрово
само кратко прилегнала.

Додека се чини дека небото не дише,

во него на попладневната кошарка
понеделникот тремо фрла облаци.
Само понекогаш вистински се развеселува
од толкуте топки по кои беше префрлен
во успорен филм.

COPY, PASTE

Според мојот куќен филозоф Давор, жената е
отелотворен приговор.
И Бог одмара в недела, а јас не смеам,
вели Давор.
Под сливата од ден на ден
расте неговиот сон небаре некој на сметач
го повторува дејството *copy, paste*.
Го сонував во сенката како се прашува:
Дали сенката означува присуство или отсуство?
И јас попладнево спијам под дрво
оти тоа може истовремено, со крошната и коренот,
да расте во две спротивни насоки,
а да не го наруши мирот во овоштарникот.
Го викам Давор во кујната.
Но, тој не ги јаде ланските кнедли од сливи
пред да ја почувствува нивната сладина
помешана со циметот на моето лице.

Ветрот разнесува мириси низ рамнината.
Ветрот тргува со зачини.

ЛИЗГАВИ И НЕМИ

Речениците, лизгави како риба,
во Цриквеница се лизнаа в раце на продавачката,
на прашок за печиво, на павлака за шлаг, на темна чоколада
и се претворија во роденденска торта.

По лизгавоста, во мене помина рибината немоност.
Молчам откако во огледалото ги гледам брчките
поизвежбани и побескрупулозни од нивните предци.
Ако се намуртам, се групираат во гуштер
кој остава сенка, прави лад на белокожната фасада.

РАСТЕЊЕ НА ПЕЈЗАЖОТ

Коритата можат да послужат како верна замена
за уше на игла кога дождовите меѓу нив вовираат
река како конец.
Кога би го направиле тоа првпат, би мислела
дека создале пронајдок. Конец што шуми!
Но, не е така оти уште немаше ниту обична нишка,
освен ако не се има предвид нишката на приказната,
нишката на постанокот.
Прапејзажот е очигледен пример за измама.
Уште како новороденче, поради обилниот дожд,
изгледа побелен.

Додека топлата кујнска пареа повремено
се надоврзува на невидливите испарувања во природата,
на испарувањето на реката која намерно излегува
од необично долго уше,
мајка ми се жали дека не спие секоја втора ноќ.
Не знае зошто.
Додека зборува, споменува парни и непарни денови,
топлата пареа ја презема улогата на мајка
и место неа кани на вечера.

ВЕЖБАЊЕ НА ЦУНАМИ

Кога решив да ја читам
мојата песна за брановите и смртта,
еден колега додаде: Иде цунами!
Зафатете повисоки места,

реков заминувајќи пред публиката
во салата во форма на амфитеатар.

Можев доста добро подоцна на излетот
да го слушам цунамито во тетрапакот со сок,
повлекувајќи го со сламка и поместувајќи го заедно
со воздухот.

Уште повеќе, јас бев мал демиург,
иако баш сите плажи на тетрапакот
ми останаа невидливи.

Нишајќи го квадарот на дланката,
увежбував да ги записнувам брановите.
Од нивната приврзаност кон своите брегови
остана само аудиозапис.

Сликовниот и овој пат беше недостапен.
Подоцна, слушајќи ја веста за убиственото
цунами во Јапонија, си помислив:

Само моето цунами да не стане посилено и да нападне
откако ќе го напушти тетрапакот.

Но, тоа не може да узрее, како ни границите
намерно оставени на сонце.

Како ни демократијата, ни парламентите,
ниту јавното мислење.

За наша среќа, залудно го вртев
за да покаже и најмал жар.

А го вртев залудно
како да е мрзлива музичка кутија.

КРОШНА

Небото е циновска крошна што виси над главата.

Сите временски состојби во неа како да имаат
ист корен, само свртен наопаку,

како и синевината што овде служи наместо зеленило.

За миг го држи старословенскиот бог на громот Перун,
за миг Митра, персискиот бог на сонцето,

па со неа така извртена,

како да е букет од незаборавки*,

безгрижно стои Диона, старогрчката божица на дождот.

Ако боговите се како цинови,

можам да го држам со една рака потпрена
на бедрото.

Но, за разлика од цветната декорација,
од непрегледната модра китка летаат птици.
Кога некоја ќе полета, изгледа како брош
што се откопчал.

Декемвриско небо
повремено ги крие невестите
кои на снегот му ја крадат белината.

Една само што излегува од дома
и влегува во видикот, исчезнува,
кривотворејќи снег на фустанот.

*незаборавка – *Myosotis arvensis*

Д-Р КОЛОЖЕГ

Медведница нè учи на логика.
Заспивам на нејзината падина облечена
во дрвја.
Во втората премиса, планината како облека носи
и мрак во педесеттата минута по полноќ
па заклучувам, има пижама,
барем нејзиниот горен дел е црн.

Се будам во снегот.
Прозорецот е сличен на кристал на новогодишна куглица
во која сум затворена, верував.
Утрото ги изми мракот, секоја извесност,
конечниот број на спустовите на ангелите.
Не се гледа точно каде снегот поминува во
бело и измиено небо над Сљеме,
дали и утрово ангелите се на скии.
По рецепт на д-р Коложег
се пропишани и пратени на патеката
што е со најмала доза снегулки.
Колку е попрепознатлив денот

толку побрзо се губат од падините
и ги заменуваат други скијачи.
Но, некој со крилја секогаш останува.

Во вторник сонувам:
Веќе два дена снегот лумпува на Медведница.
Келнерот, наместо шолји со чај,
носи снег и со него ги затрупува телата на гостите.
Тие станаа бели на столовите и следат
како заминува со празен подавалник.

(Препев од хрватски јазик: Весна Ацевска)

ЈАХОНГИР НОМОЗОВ

* * *

Моите чекори стануваат потешки
Колку повеќе одам, толку потешки се овие патишта.
Не можев да знам дали Семоќниот
ми ги испрати овие чуда и искушенија?

Моите зори целосно се затемнуваат
Кога се разбудив натажен
Кога ми проаднаа сите желби
Кога сум во оган исправен и долу исфрлен.

Седејќи сам во осаменост,
Ја пијам својата болка изговарајќи ја здравицата.
Ако ги отворам очите од сонот
Јас паѓам од небото во прашината.

Вие моите соништа, ве молам станете мој живот
Несреќните денови се само сон.
О Боже, разбуди ме од мојот живот, но
Дај ми да бидам заскогаш во сон.

БОЛКА

Љубовта се апсорбира во моето тело,
Не можам да не испеам љубовна песна.
Секоја од овие песни што ги пишав
е заклетва што ја дадов на таа вистината.

Искрите што ги гледате во моите очи
се светлините што ги носи од рајот
И желбите процветаа во моето срце
не сте го виделе ли цветот со чадорот?

надежта никогаш нема да овене, да пресуши
Пролетта секогаш в душа ми цвета.
голема е болката што може
да ми ги расцвета вените и коските сега.

Јас сум создаден од љубов кон Семоќниот
Дали животот знае кој сум јас?
Во моето ситно тело, во моите мали гради
Колку талент и љубов имам овој час?

Дали животот знае кој сум јас?!

* * *

Животот ја уби целата моја страст,
Стискајќи го моето срце како калинката
Сакаше да направи мојата нежна бела душа
Да се облече во црната облека на тагата.

Сета моја надеж станува послаба и бледнее
Моите планини на земја се уриваат.
Од ден на ден моите стапала се спуштаат
Од ден на ден мојата душа без сила останува.

Молња удира во мене

Како да ќе ми се расцепат градите.
Се плашам, Господи мој, многу се плашам
Што ако целото небо на глава ми се наднесе!

* * *

Талкав и шетав милиони години,
Милиони години молев за смиреност, Господи мој.
Сенки на омраза ми го преминаа патот
Милиони години не го изговорив ниту зборот свој.

О болка на живеење безнадежни денови,
О, мои залудни желби, превртлива болест.
О ти вино на љубовта во мојот пехар
О љубов - со милиони години прелест.

* * *

Се завиткав со стари неволји,
Мојата глава повторно е покриена со неволја.
Ветив дека повеќе нема да плачам, но
Очите ми плачат како дождовна провалија.

Тажна слика е во моите очи денес
Како древна книга моето срце е во прашина.
Животот ми е збунувачки како виор
Цвеќињата на мојата надеж се целосно жолти како патина.

Буден сум додека спијам
Се молам иако спијам.
Јас сум одвоен од овој свет и време
Знаеш ли каде се губам?

Свезди на ноќта - мојата тага, мојата болка
И самата ноќ - многу верен пријател.
Навистина, не сакав, не бев сакан?
омраза кон себе никогаш нема да престане.

Моите соништа одат во земјата на сеќавањето
В тупаница држам куп стуткани слики
Само да ми се вратиш
О, среќо оставена на нашите стари слики.

Божјата тага цвета во моите гради
Тоа е големата љубов, доживотна песна.
Тоа ќе допре до душите на човештвото
Со цело срце ако пеам убава песна.

Душо моја, никогаш не се откажувај заради болката
Биди секогаш подготвени за борба, за битка.
Со срцето полно со искрени желби
Ја поздравувам раната утрина што светка.

О срце мое, биди чисто како лист хартија,
Соништата се различни, целите се живи.
Нема простор за тага
Те викам среќо, животни страници нови!

ПЕСНА ЗА ВЕРБАТА

Талкам во градините на мојот сон,
Кога околината е под месечева светлина.
Лежам ме мачкаат со среќа
Кога небото силно ја гушка прашината свездена.

Ангелите ми ја пеат својата приспивна песна
Спијам мирно со задоволство во мир.
Верувањето во утре се крева во моето срце
Верувам дека мојата иднина ќе има убава шир.

Моите раце допираат до ѕвездите, дури и до Месечината
Само да одлучам малку да гим истегнам.
Очите на сонцето ќе станат слепи
Само една минута во нив да се засурам.

Очите на сонцето ќе се стопат...

* * *

Ми недостигаш драга, многу ми недостасуваш
Не се подготвени да зачекориме по на љубовта патот.
Иако ги заборавам најстарите спомени
Мојата облека го задржува мирисот од образот.

Мила, овие далечини не разделија
Нашата љубов ослабе не стигнувајќи до целта.
Секоја моја секунда минува барајќи те тебе
Среќата не чека на станицата следна

Розите што ти ги купив
Венеат и стануваат жолти.
Сите болести на моето срце се твои,
Ти испратив пролетен мирис, љубов моја.

Не успеав да ги сретнам реките, Боже мој
Тагата ги опкружи деновите и неделите.
Потоците кои ме бараат нагоре се исушија
Поради немилоста на болестите.

Не успеав да ја исполнам ширината, Боже мој
Се затворив во мојата соба сам.
Ластовичката се шушкаше за да ме извести дека
Пролетта дојде и веќе помина сал.

Не успеав да ги исполнам моите соништа, Боже мој
Подигнувајќи ја целата тага на моите раменици.
Болките ја поробија мојата чиста душа
Дали сум бил роб на моите стари искушеници?

Не успеав да сретнам мориња, Боже мој
Огнениот здив ми го пече грлото.

Донеси ми ја слободата на мирисот, те молам
И донеси ми вести за слободата, и донеси го ветрето.

* * *

Како да здогледале нешто
Кучињата викаат и лаат без никаква пауза.
Очигледно е дека гледајќи го ѓаволот
Дудинките малку лутаат во сонот незауздан.

Сомнеж од нешто чудно
Водата во изворите продолжува да ромори.
Како ужас на смртта
Во текот на ноќта е поблиску до нас без одмори.

* * *

Не можам да верувам во она во кое верувам
Навистина, пролетта се врати во срцето мое?
Не чувствував непријатности,
Сите јажиња се растворија во срце она што е.

Ти благодарам Боже, сè се случи точно
Во очите ми се стопија мразови од мојата душа.
Мојот пехар беше исполнет со златни парчиња
Добро, се ослободив од несреќата и слушам.

(Препев од англиски јазик: Сашо Огненовски)

ДЕМИЈАН ВОЛФОРД ДЕЈВИС

Преселници

Ги гледав песочните ластовици
војничко сиви, нивните гнезда во импасто

помеѓу калканите

и населените сидови.

Мојот плоштад цвркотеше
од повратници. Таа ме фати за рака,

застанувајќи под полуизградените
табернакули –ми кажа

како мајка ѝ се колне дека куќата
што вдомува вакво црцорење

има среќа преку целата година. Ме водеше
кон празните стреи на западната страна.

На продолжените тонови што се слушаа од брестолските тури
за разгледување на заливот, весело си запеа:

Мадам Мартлет не сака да расте деца
На место каде што злочин бил извршен.

Букет

Ги намирисува доковите и сето тоа
на мене. Велам дека можеби навистина

ја поминав вечерта зборувајќи за Париз,
бродови и норвешки цркви

со мојот добар пријател г. Дал
и како и да е, што со тоа,

сега умот повторно ѝ е црн –
зафатен со своето погребување

под малата издигнатина во базјето
нејзиното бескрајно положување лилјани

едноставно се порамнува со нивото
на сите загуби? Сè уште нема камен,

липа таа; тоа е сверски, сурово.
Ме душка како кучка,

замислувајќи си го носителот
на вулгарниот мирис на кејот.

Гробишта

Градинарот ја познаваше;
исто и жената што го чистеше изметот од галевите

со челична четка
од остатоци од краци на сидро

и ангелски порабувања. Таа излезе од
патот, ме водеше цикцак

низ парцелите
до местото каде што видовме кутија

не поголема од нејзината кутија за накит
спуштена долу како да има некоја

тежина. Таа го изговори неговото име;
Јас го пропелтечив. Дома,

со девојчето таму со нас,
се чув себеси како велама: Види,

ја отстранив земјата од гробот на моето синче
од своите гамаши.

Превод од англиски: Јулијана Величковска

ПРОЗА

ДАВОР ШПИШИЌ

ВОЛК НА СНЕГОТ

Оклопниците формираа непробоен бедем пред Банскиот двор.

Над кордонот, зад блиндираните прозорци се ококорија преплашените лица на Владата на народниот спас. Прозорците веќе беа прилично мрсни од нивните испотени образи. Стравот смрди кисело од владиниот кабинет. Предната страна на Банскиот двор, таму каде што во почетокот на 2033 година беше стаата зграда на Соборот се издигнуваше облакодер од педесет ката. Преку целата стаклена фасада се простираше китнест витраж со алегориски приказ на животот на премиерот Томаниќ – од колевката до премиерската лента.

„Многу ми е убаво тука!“, кликаше Бошко во мобилниот телефон со стемнето лице. „Не знам како да ви опишам. Се лувствувам како во рајот! Овде го ценат и чивекот и знаењето.“

Данко ги отпетла коланите и ја извади кацигата. Си го избриша вратот темелно со марамчето. Ја закачи кацигата на појасот. Го погледна Бошко и си ја гризна усната. Тие двајцата цупкаа нервозно зацврстени во средината од кордонот.

„Ама воопшто не морам да го палам автомобилот“, објаснуваше Бошко со горлив глас, а во очите му се беа насобрале солзи. „Живеам на десетина минути од банката. Десет минути лесно одење. Да, веќе си купив и станче ... Убаво, што да ви кажувам. Триста квадрати и уште четириесет терасата. Двесте луѓе ми беа на веслувањето!“

Данко следи стемнето како солзите оставаат валкани траги на прашливото лице од Бошко. „Мајко, сега морам да одам. Ме чекаат другарите. Одиме на ручек. Секогаш јадам во еден божествен франсуски ресторант. Те сакам многу, маки, и бакни ми го тато.“ Бошко ја прекина врската. Рацете му треперат. Зјапа

во екранот од мобилниот телефон. Го напикува телефонот под панцирката. Изгледаше како да ќе се распадне на милион згазени лушпи. Виток и русокос. Потсетуваше на бреза. Данко го засака уште од првиот ден кога се запознаа. Кон него се однесува како кон помлад брат.

„Повтоно ги тркалаш, а брат?“

„Ги тркалам“; потисна Бошко со мака и запали цигара.

„Кога ќе им признаеш?“

„Никогаш, бе!“, с еизнервира Бошко. „Тоа би ги убило. Да го ебам, вака се среќни.“

„Можеби си во право“, зајадливо се сложи Данко.

Бошко Милосављевиќ, се досели пред неполни година дена, со намера да заработи од Белград ис е вработи како обребедување во фирмата на Данко. Се нагледа од огромните џамбо плакати што намамуваа во службата за обезбедување во „Баш челик“ веќе на границата и вдолж задушениот автопат. А кога слезе од автобусот на загрепската станица го заблеснаа големите рркламни екрани од раскошно продуцираните филмови за башчелиците. И баба сера во стнаичниот тоалет каде што влета панично за да се испразни стутулена во столот крај прастариот автомат за кондоми, му тутна в раце пар листови од некое списание. Еден оглас преку целата сјајна страница ги мамеше мажите во динамична, комуникативна служба со можност за стреловит напредок. Најпрестижниот трговски центар на Балканот непрестано регрутиреше нови и нови чувари. Како да се храни со нив. Попатно, за волја на вистината, Бошко денес ќе ја прославеше петгодишнината од дипломата за економја и менаџмент со сите најдобри оценки. За жал, никогаш не работел ни час во таа струка. Додека било какви неранимајковци и мрзливци добиваа работа како од шега, нему кутриот тоа не му беше судено. Родителите немаа пари д аподмачкаат каде што треба, а ни врски. Беше вработен само татко му како монтер на радијатори. Мајка ми, вредна домаќинка држеше три агли во подрумскиот стан, секоја пара ја превртуваше стопати. На Бошко ништо не му беше туѓо да работи, беше повреден од пчела. Се фрлаше и на најтешките физички работи се надевајќи се дека еднаш ќе му осамне и нему. Родителските срца се кинеа кога гледаа како горчината му го глода синот. Еден ден, беше голема зима, Белград се беше изгубил под мразот, кошавата безмилосно косеше. Бошко стана прв в зори не ја запали ни печката. Седеше долго сам во студената кујна сурејќи во дрвеното коњче за нишање што татко му му го изделкал на денот на раѓањето. Кога станаа татко му и мајка му се триејќи ги очите од сонот, им рече колебливо спојувајќи ги зборовите, дека

вака понатаму не може. Плачеа сите тројца додека не се раздени матно. Да оди во Америка, излага. И набрзо на расплаканите родители им стигнаа прекрасни вести, им ја загреаја самотијата, им ги погалија срцата. Нивниот Бошко добил работа како банкар на Вол стрит. Во земјата на еднаквите шанси. Тоа не е мала работа. Од една од страничните улици што се искачуваа од главниот метрополитенски плоштад, се зачу врева од гласови.

„Затегни ја опремата!“, зарика водачот на обезбедувањето од левото крило.
„Пристигнува бандата!“

Данко зловолно воздивна. Се почеша по темето. Ја врати кацигата на главата. Бошко го отфрли отпушокот и ја стегна грчевито дршката од другиот пендрек обесен на колкот.

Сопствениците на Данко и на Бошко склопуваа бројни лукративни деловни арамнжмани со владата на народниот спас. Секако без конкурс. Еден од најдоходовните бизниси беше изнајмувањето на нивните ефикасно наоружани и извеѓбани одреди за допалување на полицијата во сузбивањето на кризните жаришта. Честите краткорочни, улични изливи на гнев башчеликовците го решаваа со рутинска леснотија. Со потполно морничаво удирање на тапаните, завивањето на импровизирените сирени, цвичењето на пишталките и кркореењето на штракалата, првите редови на протестантите избија на плоштадот. Маса од гневни, очигледно испрени луѓе се тркалеше кон дворот од Владата. Меѓу нив има многу жени, посебно во првите редови. Некои помлади на градите носат деца. Оние постарит грмат од зарипнатите ветерански грла. Ги креваат стиснатите тупаници како очајнички чекани. Од толпата долетува гнило јаболко и така гнило се рапсрснува врз панцирката на Данко.

„Сакаме леб! Децата ни се гладни!“, се заорува од масата.

„И нашите деца сакат подароци за Божиќ.“

„Не сакаме милостина, сакаме да работиме!“, одекна уште пожестоко.

„Така еее! Дахте ни работа, свињи лакоми!“

Се истури дожд од камења врз блиндираните прозорци од Банскиот двор. Лицата на политичарите врескаат од ужас, како секој камен да го распрснал стаклото и да ја погодил целта.

Бошко нервозно го спушти визирот од кацигата. Данко замижа.

„Ако навалат овие, што ќе правиме ...“, застенка Бошко. „Јас ... јас не можам да ги удирам.“

„Стегни заби!“, одврати Данко.

„Да фи истераме гнасите од дувлото!“

Густ млаз од плунка ја погоди кацигата на Бошко, се цеди вдолж визирот. Првите редови од незадоволниците веќе удираат со стапови по неподвижните роботизирени тела од „Башчеликовите тепачи.“

„Одиме девојчиња, да ја рупиме капијата! Тоа тие на нашиот грб го искрадоа!“

„Одбиј!“, се издра Данко.

„Ѓубре продадено!“, се издра еден брадест со воспалени очи, прскајќи го со слина лицето на Данко. „Оти оние горе не тепаат?!“

„Застанете луѓе, не смееме да ве пуштиме!“, зајачи Бошко. „Разијдете се во мир!“

Жена со врзана бандана околу устата и носот забива летва меѓу нозете на Бошко. Бошко се згрчува од болка. Данко реагира хистерично и почнува да удриа како ќе му текне со пендрекот по првите настегани тела пред себе.

„Фрлај солзавец!!“, наредува водачот на Башчеликовците. „Ебете им ја мајката!“

Светот се изгуби во густоот чад што штипеше. Криците од ранетите го параат плоштадот. Рамнодушните своа на Свети Марко останаа неми.

Превод од хрватски јазик: Сашо Огненовски

МИХАЛ ВИВЕГ

ДЕФИНИЦИЈА НА ЛЌУБОВТА

1

МЕДЕН МЕСЕЦ ВО ТРОПСКИ РАЈ. Кога Вилма го прочита овој слоган во каталогот на туристичката агенција, што Здењек го имаше обележано со розова самолеплива лента со логото на неговата фирма, ширум ја отвори устата, ги ококори очите и ги подигна високо веѓите. Добро знаеше дека природно убавите жени, за каква со право се сметаше и себеси, не мора да се плашат од многу изразна мимика. Уште во својата рана младост таа откри дека гримасата не само што не може да ѝ наштети на вистинската убавина туку, напротив, може да ја збогати со нови, неочекувани нијанси. Задоволниот поглед на Здењек повторно ѝ ја потврди оваа претпоставка. Се разбира дека малку претера, но тоа го стори со добра намера, поради него. Навистина се

израдува, но не баш толку силно, туку малку повоздржано, поколебливо, повнимателно.

Првиот ден по слетувањето во рајот, најверојатно поради временската разлика, Вилма се почувствува изморено и необично тешко, дури може да се рече дека, и покрај сиот псевдоколонијален луксуз, жолтите и црвените птици, кокосовите палми и белиот песок (што го носеа од Африка), таа беше разочарана, но откако се аклиматизира, се наспа доволно и почна да се ориентира во хотелскиот комплекс, ситуацијата брзо се подобри. Наутро одеа со Здењек да трчаат по пустата плажа, потоа заедно се тушираа и долго појадуваа на терасата на предната страна на хотелскиот ресторан, која се протегаше сè до морето и со својата заоблена форма, алуминиумската ограда и подот од облагородено дрво забележливо потсетуваше на клун на голем брод (несомнено во согласност со идејата на архитектот); нормално, сите сакаа да седат на масите во тој дел. Секој ден во девет часот Здењек го отвораше својот ноутбук на терасата на бунгаловот, се вклучуваше на интернет и почнуваше да им дава задачи, да ги преслушува и да ги фали своите четириесет и двајца вработени.

„Кога за некој час ќе дојдат на работа, мејлот ќе ги чека“, ѝ велеше.

Така Вилма имаше цел час, а понекогаш и два часа само за себе. Обично, на некоја лежалка под палмите што ја обрабуваа плажата пишувааше долги СМС-пораки до своите пријатели во Прага и потоа си нарачувааше кафе и кампари со џус и читаше (имаше искуство со такво мрзливо безделничење, минатото лето дипломираше и уште не беше почнала да работи). Понекогаш, пак, ја оставаше книгата или телефонот и преку затемнетите очила дискретно ги набљудуваше другите гости. Лицето ѝ беше необично сериозно. На моменти се чувствувааше како актерка. Додека беше со Здењек никогаш не ја напушташе својата улога и доследно глумеше среќа во рајот – но секогаш кога претставата ќе завршеше и таа ќе останеше сама, нејзините сомнежи повторно избиваа на површина. Всушност, работата беше банална: тој ѝ се допаѓаше, но не го сакаше. А веќе се омажи за него. И затоа себеси си изгледаше неблагоприятна, разгалена и хистерична. Секоја друга жена би дала сè за такво момче! Таа реченица ја слушаше секогаш кога ќе се обидеше да им се довери на своите најблиски пријателки.

Пред ручек по еден час се сончаа и пливаа во морето, а потоа следувааше сиеста (која нормално немаше никаква врска со одмор), а попладне најчесто

земаа такси и одеа на излет во околината: кај водопадите, до ботаничката градина или до трговскиот центар.

Четвртиот ден изнајмија моторен чамец, кој рано изутрината ги однесе на отворено море, на местото каде што појадуваат делфините, како што тврдеше младиот водич со темен тен. За Вилма беше мистерија како го препознаваат тоа место. Водичот го исклучи моторот. Синиот чамец се заниша на брановите. Здењек разгледуваше на сите страни и постојано ја удираше Вилма со лакотот или со рамото. Таа се приближи поблиску до него. Чекањето ѝ изгледаше бесмислено.

„If you are lucky people, they are here“, ја прекина тишината водичот и се насмевна.

„Во тој случај ќе ги видиме“, возврати Здењек со непоколеблива сигурност и по којзнае кој пат тоа утро ја бакна Вилма. За него љубовта е нешто како управување со човечки ресурси, си помисли. Да се сака значи да се има тимски дух. Таа е неговиот омилен вработен. Најголема емоционална инвестиција во историјата на фирмата. Ова не е меден месец, туку тимбилдинг. Самата чувствуваше дека е неправедна кон него. Од делфините немаше ни трага, ни глас. Вилма можеше да се обложи дека станува збор за измама.

„Добро си?“ сакаше да знае Здењек.

Таа кимна и го погали. Кога погледна во бесконечната празна благо разбранувана површина на океанот, воопшто не веруваше дека би можела да забележи некакви делфини, така што кога во следниот миг тие навистина изнурнаа – толку вистински, толку реални – од неа избувна детски радосно, речиси пискаво изненадување. Тоа беше првпат во своите емоции да биде толку директна и отворена.

2

Уште во првите мигови по пристигнувањето Вилма го забележа тој прекрасен пар (а во следните денови ги слушаше сите во хотелот, без разлика од која националност и да беа, како кога зборуваа за брачната двојка старци, го употребуваа истото клише: *What a lovely couple!*). Токму кога таа и Здењек одеа на ручек во хотелскиот ресторан, двајцата старци со помош на возачот и две рецепционерки внимателно се симнуваа од зелено-белиот минибус на агенцијата „White Send Tour“ што ги доведе од аеродром. Овие мора да имаат над осумдесет, си помисли Вилма. Дури и толку старите сопружници се држеа за рака, исто како таа и Здењек. Вилма веднаш ги гледаше со тројна

надменост: прво, таа беше тука веќе цела седмица и кон сите нови неисончани туристи се однесуваше малку од високо (иако беше свесна за инфантилноста на таквиот пристап); второ, тие беа Чеси, а во странство секогаш држеше априорна иронична дистанца од Чесите и, на крајот, таа беше повеќе од половина столетие помлада од нив. Сепак, мораше да признае дека нивното пристигнување предизвика невидена возбуда на рецепцијата: хотелскиот персонал ги пречека со широки насмевки, во еден случај дури дојде и до прегрнување, а на крајот дојде и самиот директор на хотелот да ги поздрави. Беше очигледно дека тие, за разлика од Вилма и Здењек, не беа тука првпат и исто така беше очигледно дека се омилиени. На Вилма ѝ беше јасно дека таа и Здењек се мошне млади, а покрај тоа и прилично убави (ако ја тргнеме лицемерната скромност настрана) за да предизвикуваат единствено симпатии. Кога уште слушна дека обајцата сопружници течно зборуваат француски, првпат помисли дека во ривалството што веднаш почна во нејзината немирна свест, Здењек и таа не мора да испаднат победници.

Секогаш кога ќе налетаа на двајцата старци во текот на следните денови (а тоа се случуваше често, затоа што плажата и целиот хотелски комплекс не беа многу големи), Вилма не можеше да се воздржи а да не ги набљудува внимателно. Набрзо ги дозна сите нивни секојдневни ритуали: тие уште пред појадокот заедно се капеа во морето; тој пливаше со очила за нуркање и ја предупредуваше за секој корал под површината на кој можеше да се гребне. По појадокот пиеја кафе (таа без кофеин) на хотелската тераса, под сенка, и читаа француски весници. Претпладнето го минуваа во бунгаловот (Вилма многу сакаше да знае што точно прават таму), а по дванаесет веќе можеа да се видат како одат кон кружниот покриен бар меѓу базените, каде што пред ручек пиеја по чашка пенливо вино; додека ја совладуваа релативно стрмата угорнина на дрвеното мовче одеа еден зад друг, се придржуваа за оградата и изгледаа некако подгрбавени, но веднаш штом нозете ќе им ја почувствуваа рамната површина на поплочената патека, се фаќаа за рака и повторно чекореа со истата елеганција. Личат на двајца актери од реклама за пензиско осигурување, помисли Вилма. А таа и Здењек, за разлика од нив, како да беа од реклама за станбен кредит. Барменот веќе им мавташе на старите и сервилно им одеше в пресрет. Преостанатите гости гледаа разнежнето во доајените на одморалиштето. Паровите се фаќаа за раце. Стариот рече нешто на француски и сите се насмеаја, дури некој и му ракоплескаше. А сепак, оваа приказна не може да има среќен крај, помисли Вилма, и почувствува некоја нејасна сатисфакција, од која следниот миг се засрами самата пред себеси.

Првата заемна конфронтација која и не можеше да се избегне во еден толку мал хотел имаше форма на кратка заедничка средба, при која сонародниците при заминување од ресторанот на нога си разменија неколку клишеа за должината на летот, за заморот од временската разлика, за временската состојба и прогноза. На Вилма, која одлично играше тенис, ѝ беше јасно дека тоа е само загревање. Сè уште не беше почнато одбројувањето на резултатот. Обете противнички страни прво имаа потреба од основни информации за да ги откријат слабите страни на соперникот.

„Тука сте со деца?“ праша старицата со дрскост за која сигурно беше свесна.

„Не, не“, одговори Здењек во името на Вилма. „Сè уште сме во фаза на меден месец...“

„Меден месец? Можам да се обложам дека некогаш сум го чула овој израз. Што значи тоа, драги?“ му се обрати на сопругот, а се сврте кон Здењек, намигнувајќи двапати забележливо.

„Тоа е јадење. Од компири“, брзо изреагира маж ѝ, со оглед на неговата возраст. „Зар не се сеќаваш на медениот месец со афион? Или со павлака?“

Претеруваат, си помисли Вилма. Изведуваат. Ја претставуваат својата старост како некаква циркуска точка. Можеби на Здењек и на другите хотелски гости им изгледаат шармантно и симпатично, но таа нема намера да им ракоплеска. Се разбира, знаеше дека таа е единствената што од ова прави натпревар и дека тие три безначајни минути над витрината со десерти можеа да поминат сосема мирољубиво, но, накусо, одбиваше да биде губитничка пред елегантната баба.

Следната средба навистина уште од почетокот личеше на натпревар. Вечерта во десет, на сцената во хотелскиот бар настапуваше најдобриот танцов ансамбл на целиот остров, но двајцата сениори од вечера се довлечкаа дури по девет и пол, кога веќе сите места практично беа зафатени, така што останата да стојат нерешително разгледувајќи наоколу како да се онеправдани. Пред Вилма да може да го запре, Здењек се исправи, им мавна и им покажа дека може да седнат. Чешко дерби, помисли Вилма и направи гримаса, додека Здењек го извлекуваше столчето. Старицата почна прикриено, со саркастичен напад.

„Колку убава двојка!“ рече, откако ги измерка буквално од глава до петици Здењек и Вилма. „Колку убава двојка!“

„Толку убава, дури до болка“, се согласи старецот, спуштајќи го погледот врз длабокото деколте на фустанот на Вилма и со показалецот од десната рака се погали врз мустакот што го немаше, како во некоја аматерска пародија за похотлив хусар. Вилма молчеше.

„Ви благодарам“, се насмеа Здењек.

„Маж ми не го знае Фицџералд“, ги поткрена рамената Вилма. „Успешните бизнисмени не читаат.“

Старицата се обиде да го изедначи резултатот. Замавта со збрчканата рака во знак на неодобрување и ѝ претскажа на Вилма дека ќе имаат прекрасни деца, трескавично ја отвори лачената црна чантичка (за која Вилма помисли дека би одговарала повеќе за балет или за на играчката во операта) и без најава извлече албумче обложено со кожа: три деца, седум внуциња, четири правнуци. Вилма ги прелиста фотографиите со навредлива брзина, го повика келнерот и поентираше со својот беспрекорен англиски изговор. За тоа време Здењек промрмори некои неодредени пофалби на адреса на децата.

Површината на базените меѓу бунгаловите светеше со треперлива синкава светлина, а и палмите и плажата под барот беа осветлени со неколку рефлектори; покрај скалите во темнината гореа факели. Алтернативна романтика, помисли Вилма. Алтернативни конфликти. Френк Синатра предизвика меланхолија кај старицата.

„И јас имам носено ист ваков“, рече замислено, откако вторпат се загледа во фустанот на Вилма. „Пред триесет години, се разбира.“

Пред педесет, ја поправи во мислите Вилма, но потоа ги мобилизира во себе остатоците од смислата за фер-плеј и намерно ја исфрли топката во аут.

„Во Чешка никогаш немав храброст да го облечам“, изјави.

„Ех, во Чешка...“

Разговорот се префрли на државата и политиката и полека дискусијата ја преземаа двајцата мажи: по непотребното внимателно напипување на политичките убедувања (како воопшто да е можно во бар на хотел со пет ѕвездички на Маврициус да седи некој тврдокорен левичар, си помисли Вилма) тие брзо се препознаа како истомисленици, кои не се воздржуваа да ги пцујат чешките социјалдемократи. Старицата по некое време се навали кон Вилма, ја фати за рака и цврсто ја стегна.

„Вие секако ќе имате прекрасни деца“, ѝ шепоти гласно.

Вилма знае дека Здењек слуша.

„Можеби. Да се надеваме.“

„Работиме на тоа со полна пареа.“

Скриената вулгарност на формулацијата на Здењек ја изиритира Вилма. Нема ли сега подробно да им опише како изгледа тоа со полна пареа? Повторно се убеди дека му недостига вистинска благородност. За жал, благородноста не е нешто што може да се создаде преку ноќ едноставно како што се отвора фирма. Благородноста се наследува – само што тој нема од кого да ја наследува. Старецот, за чудо, се насмеа задоволно и пак изгледаше речиси ласцивно. Старицата лесно ги поткрена речиси соголените веѓи и го потапка мажот по раката. На Вилма ѝ се стори дека во тој едноставен гест имаше и воздржано несогласување и великодушна надменост и благонаклоност. Се сети на книгата што ја читаше неодамна: Аристократка е жена која нема да се впушти во вулгарност, дури и кога сè наоколу е опфатено од неа.

„Тука сме среќни“, изјави аристократката.

Звучеше едноставно и вистинито.

„А, вие, среќна ли сте тука?“ ѝ се обрати на Вилма.

Се разбира, Вилма мораше да биде подготвена на вакви прашања заради Здењек.

Покажувајќи со два прста кон блескавиот бел песок на плажата во кој благодарение на рефлекторите можеше да се види секое камче и секоја школка, таа рече: „Ако човек тука не е среќен, тогаш каде би бил?“

Старицата кимна со главата, но не го тргна погледот од неа. Вилма знаеше дека не ја убеди.

Па, двосмислено додаде: „Ако тука се пожалам, тоа би било богохулење“.

Старата дама се замисли.

„Дојдете некое преткладне кај мене, додека мажите работат“, ѝ предложи на Вилма.

4

Следниот ден, го сретна старецот сам: одеше кон фитнес-центарот каде што, како што подоцна дозна Вилма со кус поглед однадвор, со самоиронична насмевка креваше лесни розови тегови за дамски аеробик.

Обајцата беа свесни дека не може да се разминат без збор. Вилма љубезно го праша како е неговата сопруга.

„За жал, денеска не ѝ е добро“, одговори стариот господин.

Одеднаш, без некоја причина, можеби поради неугодност, реши да ѝ каже две анегдоти на Вилма. Првата ѝ беше позната: тоа дека аптеките се „Мекдоналдс“ за пензионерите. Вилма се насмеа љубезно.

„Еве уште една: брачен пар деведесетгодишници сакале да се разведат и отишле во советувашиште. Зошто дури сега?, ги прашал психологот.“ Старецот направи пауза и весело ѝ намигна. Вилма се сепна случајно да не ја испуштила поентата.

„Чекавме да умрат децата.“

Старецот се закикоти на глас. Меѓу вештачките заби имаше влакна од ананас. Вилма одглуми нешто како забавно згрозување, но во суштина тој суров виц ја вознемири. Не беше ли тоа начин на кој овој опаднат старец се обиде да ѝ го претстави необјаснивиот ужас на длабоката возраст? За сето време отворено ја набљудуваше. Вилма, пак, гледаше во црвените цветови хибискус што пловеа на површината на еден од украсните керамички садови (кои персоналот ги менуваше на секои три дена).

„Вие сте толку убава... толку млада!“ рече со воодушевување, како да ја гледа првпат.

Вилма се насмеа непријатно. Стоеше спроти него, исончана, запотена, во минијатурно бело бикини; а тој, како и секогаш, во светли панталони и лежерна ленена кошула со долги ракави. Сака да скрие дека е опаднат, помисли Вилма. Но, лицето не може да го скрие.

„Знаете ли што е младост?“ праша, како да ѝ ги чита мислите.

„Тоа е нов 'мерцедес' за секого.“

Вилма кимна со главата. Го разбра што сакаше да каже.

„Но, еден ден секој се буди во половен 'трабант'. И тоа е сè.“

„Староста е постепено губење на сè што му дава смисла на животот“, додаде по извесно време.

Вилма направи израз на лицето како некое несреќно девојче (без страв дека можеби не ѝ прилега) и го погали старецот по рамото, намерно допирајќи го со градите.

„Не бидете тажен“, му рече.

„А зошто да е весел?“ си помисли.

5

Ноќта имаше бура. Досега Вилма имаше видено такво тропско невреме само на филм: молњите толку лесно го осветлуваа целиот хоризонт, како да

стануваше збор за малечка соба. Во животот немаше слушнато толку интензивни грмежи. Гранките на палмите под бескрајните налети на дождот се виткаа до земјата. Згора на тоа, нешто крупно трчаше бучно по покривот на бунгаловот, веднаш над нивните глави – најверојатно мачки. Здењек се разбуди и сакаше да водат љубов. Вилма се обиде да му ја исполни желбата, но не можеше да се возбуди доволно. За разлика од нив, животинките се пареа како да им е последен пат и на моменти испуштаа звуци како детски плач.

Утрото зад спуштените ролетни повторно ги чекаше ведро небо. Во пепелникот на масичката на терасата имаше вода, а плочките беа покриени со десетици мртви смачкани мушички од непознат вид, но сонцето повторно сјаеше невино, како да не се случило никакво ноќно насилство.

„Што ти е?“ праша Здењек.

Таа одмавна со главата.

„Ништо. Ми се допаѓа тука. Навистина.“

По сè изгледа не го убеди, па тој веднаш за истото попладне закажа романтична релаксирачка масажа за вљубени. Но, за време на сиестата се успаа, зашто Вилма не го намести алармот (иако Здењек ѝ потенцираше да го стори тоа), така што таа мораше повремено да трча по патеката до оддалечениот хотелски велнес-центар, за да го стигне брзиот нервозен од на Здењек. Сè уште беа мошне далеку од целосно опуштање и духовна хармонија, си помисли таа.

Ни на масажата расположението долго време не ѝ се подобри: ѝ беше непријатно во хартиените гаќички за една употреба, ја нервираше бучењето на вентилаторот на таванот и ветерот, кој со иритирачка правилност удираше во незаврзаните душеци во надворешниот павилјон. Освен тоа, се прашуваше дали можеби не требаше уште еднаш да се истушира, а исто така не беше сигурна дали треба или не треба да ѝ даде бакшиш на масерката. Си беше лута на себе што не може да се ослободи од такви глупости. Дишете полека, длабоко, ја смируваше на правилен англиски ситната Индијка, која го почувствува нејзиниот внатрешен немир. Вилма ја послуша: ги затвори очите, се концентрира на своето дишење и целосно им се предаде на тие вешти прсти, па постепено се опушти. Масажата траеше цели деведесет минути, од кои во текот на втората половина Вилма не забележуваше ништо друго, освен топлиите допири на жената со темен тен. Свеста одеднаш ѝ стана чиста: доколку сепак се појавеше некоја вознемирувачка мисла, Вилма ја оставаше

да одмине без да направи некаква штета. Кога подоцна масерката силно ѝ ги стегна рацете и ги преплете прстите со нејзините, на Вилма ѝ се насолзија очите, а кога почувствува како тие исти прсти продираат низ нејзината коса и ја галат по главата, таа не можеше да се воздржи и се расплака на глас. Се чинеше дека тоа не ја изненади масерката.

„Боже мили, што се глумираш?“ кисело изреагира Здењек од соседниот кревет.

6

Утредента уште рано ѝ соопшти дека нема да работи тоа претпладне и ѝ предложи да одат да нуркаат кај блискиот корален гребен. Усилбата и помирливоста капеа од него како што капе вода од филтерот на климатизација. Вилма се пожали на главоболка и се смести на својата лежалка под палмите. Здењек без збор си ги зеде перките и маската и отиде на плажа. Вилма си нарача една силна „текила санрајз“ и се обиде со неколку прилично долги СМС-пораки да им го објасни на своите пријателки она што го доживеа претходниот ден на масажа (имаше желба да им телефонира, но во Прага во тој момент уште не беше ни шест часот наутро).

„One more?“ ја праша келнерот, кој помина покрај неа со празни чаши на подавалникот.

„Yes, please.“

Кога се врати Здењек, таа уште пишуваше. Се присили да го остави мобилниот и му се насмевна. Телефонот засвони. Вилма погледна на екранот.

„Ќе ти се јавам подоцна“, ѝ рече на својата пријателка.

„Кој беше тоа?“ ја праша Здењек.

Никогаш претходно ја немаше прашано така. Не ѝ се допаѓаше тоа. Не сакаше таков маж. Уште и текилата ѝ беше удрила в глава.

„Љубовникот.“

Здењек го фати мобилниот со два прста и полека го спушти во нејзиниот недопиен коктел. Вилма не се ни помести, само набљудуваше со сериозен израз како апаратот, според некој физички закон чие име разбирливо одамна го имаше заборавено, ја истиснува црвено-портокаловата течност нагоре кон парчето портокал на работ од стаклената чаша.

На пат кон старицата за малку ќе се судреше со нејзиниот сопруг: буквално ѝ застапа на патот, така што мораше да запре. Силно воздивна.

„Знаете ли која му била последната реченица на Емануел Кант?“

„Не.“

Нервозно чекаше.

„Доволно е.“

„Добро“, рече отсечно, го заобиколи и продолжи трчајќи. Навистина е доволно, помисли. Ѐ беше доста и од Здењек и од овој егзибиционизам. Од оваа нетактичност и безобсирност со кои старецот ѝ го расипуваше одморот. Од тие постојани потсетувања на смртта. Како таа да немаше доволно свои грижи. Како што претпоставуваше Вилма, старицата читаше на терасата.

„Може ли да седнам малку со вас?“

Старицата ја погледна малку зачудено, но потоа љубезно со раката ѝ покажа да седне на другото столче од вештачки бамбус.

7

Се разбира дека ѝ раскажа и за масажата, и тоа така искрено, како што немаше да може да раскажува, ако претходно не ја испиеше текилата.

„Здењек никогаш не ме допира толку нежно“, објаснуваше меѓу другото. „Да ми простите, ама тој ме фаќа по градите, по задникот и меѓу нозе и тоа е сè. Само понекогаш задоволно ќе ме погали или ќе ме потчукне по грбот.“

Старицата кимаше со главата и се насмевнуваше охрабрувачки.

„Во еден миг тоа навистина ме возбуди“, собра смелост да признае Вилма.

„Впрочем, изгледа дека отсекогаш делумно сум била лезбијка.“

Во очите на старата дама се појави младешки сјај.

„Ах боже!“ извика и ја стави дланката на подлактицата на Вилма. „Тоа значи дека имам шанса?“

Двете почнаа да се смеат. Но, Вилма набргу повторно стана сериозна.

„Кога првиот ден го мачкав со крем, случајно го гребнав со нокотот. Следниот пат многу внимавав, но повторно го изгребав. Признавам, моја грешка – но, како е можно две гребаници да предизвикаат таков бес кај него? Од каде им е тој бес, и тоа на меден месец?“

Збрчканата уста изгледаше беспомошно.

„По цела година мора да се борат на работа... Веројатно не можат да престанат.“

По некое време Вилма ја праша: „Што е љубов?“

Старицата се сепна. Почувствува дека од нејзиниот одговор ќе зависи многу, можеби и повеќе од што било друго.

Нема да лажам, одлучи.

Можеби ова е нејзината последна голема задача.

„Кога е барем понекогаш убаво“, проговори колебливо.

„Што значи тоа понекогаш?“

„Па, еден час дневно? Мислам дека тоа би било минимум.“

Вилма кимна со главата.

„И кога не е неподносливо.“

Обете се замислија.

„Кога не е долго неподносливо“, прецизираше старицата.

Гледаа една во друга со почит и симпатии. Знаеја дека допираат нешто што е најважно.

„Па, ако така ја дефинираме љубовта, тогаш...“ не доврши Вилма.

„Тогаш јас сум ја доживеала“, без двоумење одговори старицата и се исклешти кон Вилма со својата вештачка вилица.

Превод од чешки јазик: Соња Стојменска-Елзесер

ДРАМА

ЛИДИЈА ДЕДУШ

ДРВЕНИ ПТИЦИ

Павле

Четири дена пред тоа. Доцно попладне. Разговара со Зденка во исто време кога и Шпилер

Кујна кај Ката. Павле се спрема да излезе. Ката му вели дека е студено и да остане дома.

ПАВЛЕ

Шо бе да студи? Јас сум жежок дечко.

КАТА

Пак којш в крчма? Кај Барбара? Ѓаволот да те земи со неа.

Само дупка има за затворање. Нема корист од неа.
Шо си мислиш газдарица. Таа може да господари в крчма.
Сите ќе се нафркаат, после таа малку точи, појќе наплаќа.
Дури сте сите пијани, не познавате ништо.
А утре ќе се прашваш кај ти се парите.

ПАВЛЕ

Ај, смири се Като.

Тебе сите ти се непријатели. Откако се разболе и оние малку со кој шо беше добра веќе ги немаш. Како да влегол во тебе ѓаоло црн.

КАТА

Е да, во мене црнио ѓаол, а во тебе белио.

Влегваш, излеговаш, никогаш не кажваш кај си одел, да се случи нешто кому јас знам да му кажам сај со одел и со кој си бил.

ПАВЛЕ

А шо ќе ми се деси? Глеј ги тие шаки и раце. Барем то го немам на тебе. Шо би можела ти со твојте штркалца? Ништо. Па мислиш дека и другите така не можат ништо.

КАТА

Да, сега ти се тие штракалки. Кога беше малечок не ти беа.

Шо се не носев со нив. Тебе, две канти вода од бунарот и вреќа со компири носев наеднаш.

Ама како ќе се сетиш ти на то.

Беше малечок. Нишо не знаеше.

ПАВЛЕ

И сега не знам ништо. Кој ми е татко? То никогаш нема да ми го кажиш.

А шо ако сум се загледал во Надица и сакам да ја женам.

Шо ќе прајме тогаш?

КАТА

Стој подалеку. Јас ти велам дека Младен не ти е татко.

Исто како и шо нема да ти кажам кој ти е татко.

Ама Нада дома нема да ми ја дојсиш.

То е последно шо ќе ти речам.

Нема таја никаквица да ми го премини праго.

Ни да *****.

Поарно ќе си клам врвца околу вратот.

ПАВЛЕ

Сите велат дека сме брат и сестра.

Само ти нејќиш ништо да кажиш.
Шо ако е вистина? Шо ако сме?
И ако се ожениме и имаме деца?
Шо ако се родат дебилни, кој ќе биди крив?

КАТА

Убо ти реков. Стој подалеку. И подалеку од Нада.
Јас со Младен никош ништо не сум имала.
То бабите го смислиле дури Анка беше ...
Дури ја остави таа смрдената со Младен и отиде кај својата мајка.
Кукавица.
А сега сите би сакале Младен да е твој татко.
Како да не! Уште јас да сум мајка на Надица!
Се ќе смислат бабиштана дури стружат ченка и чешлаат перје.
Исто како шо ќе смислат и дека им доаѓат мртвите и што знам јас друго.

ПАВЛЕ

Ти прва смислуваш дека ти доаѓаат мртвите.

Јас би сакал да знам шо се дешава.
Нејќам ништо од никој. Ни од тебе ни од Младен, ниту пак од Нада.
Уствари, од Нада нешто сакам.
Ама то се други работи.
Разбери ме.

Надвор ветерот ја разлишува ореовата крошна. Во дворот зачкрипува оградата.

КАТА

Пссс. Некој иди. Слушна?
Некој зацвили во шумата.

Се слуша како некој оди низ дворот. Павле гледа низ прозорецот. Не гледа никого.

ПАВЛЕ

Ај, шо си се преплашила. Кој и идел? Можи зајак.
Надвор е толку ладно шо ноќе можи и зајак да си ја бара мајка му.

КАТА

Да не пиеше нешто? Така ми замириса како да имаш цела бочва ишмукано.

ПАВЛЕ

Немам пиено. Шо ти е? Сега ќом да пијам.

А и шо ти е гајле.

Глеј си ја ти твојата работа.

Павле ги обува чевлите, го облекува палтото и си оди.

Надица

Четири ена пред тоа. Навечер. Паѓа снег.

НАДИЦА

Го сретнува Павле кај големата продавница над поштата во близина на Барбара

Кај ојш Павле?

ПАВЛЕ

Благо изиритиран

Одам в крчма. Идиш со мене?

НАДИЦА

Не идам со тебе. Одам кај Шпилери да ја однесам пивтијата што ја правевме јас и Анка.

Одам таму.

ПАВЛЕ

А кога ќе се видиме? Или ти е доста.

НАДИЦА

Се знајш. Нема шо да ти кажам.

Можи си ми брат и шо прајме после?

Не можиме да се видиме.

Можи вака попатно. Можиме и на кафе. Шприцер. Шо да е.

И ако мислиш ти то – веќе доста.

Па сме се виделе трипати онака ... Договорено.

Сме си спомнале. Се сме си рекле.

Не знам кога ќе с евидиме. Не е во ред.

А и вљубена сум во Пишта.

И шо и да не сум, нема ништо да се промени.

Ама нема да одам ни со Пишта.

Сакам да сум соло. Сакам секоја сабота наутро сама да си одам в град.

Ова не е за мене. Веќе ми е преку глава од Анка и од Младен секој ден.

ПАВЛЕ

Ама ајде. Само кажваш. А ќе завршиш ко сите други.

Си се закопала во та картонажата, таму и ќе изгниеш.

Нигде ти не ојш.

Работите ќе се превртат. Ќе видиш.

Ако мислиш сега така, ќе те прашамз а една година.

За две. За три.

НАДИЦА

Си осам. Ај чао. Оди сега да не почнат д адрндат бабите.

ПАВЛЕ

Добро. Ќе видиш дека ќе биди како шо ти велам јас.

Одам и јас. Ќе се чуеме.

Надица си заминува прва, после неа и Павле. Надица си заминува во насока на својата куќа. Павле си заминува низ патот кон крчмата.

Превод од хрватски јазик: Сашо Огненовски

ВЕСНА КУСЛЕСКА

МЕНЧЕ TO THE MOON

МЕНЧЕ TO THE MOON

4. СЦЕНА – ДНЕВНА СОБА ВО ВИКЕНДИЦАТА

Во собата е Здравко полузадреман, легнат на креветот гледа во телефонот, уште му е лошо. Ламбите и работите од автомобилот се наоколу.

Се слуша `рчењето на Ај-Вар и Чичи од другата соба, а од таму, тивко влегува Менче.

МЕНЧЕ

(ШЕПОТИ) Заспаа како јагниња!

Здравко ја игнорира, продолжува со телефонот.

Менче поткашлува и ги преместува и вклучува и исклучува многуте ламби. Постојано го мести светлото.

Од телефонот на Менче се слуша звук – стига нотификација.

МЕНЧЕ

Конечно се спушти апликацијата за кинески. Сакам и ние да ги разбираме.

ЗДРАВКО

Во прав момент, срце.

Одеднаш, Менче сомнително го погледнува Здравко.

МЕНЧЕ

Здравко! (ИСПАНИЧЕНА) Зошто тебе не ти падна на памет да спуштиш таква апликација? Цело време си на телефонот копаш, тргуваш со тие твои криптовалути заради кои да те посетам те брка цела војска извршители, ти кој си опседнат со апликации и сè што е онлајн ... не ти падна на памет тоа?!?!
Здравко се врти на другата страна и ја покрива и главата.

МЕНЧЕ

(ЗА СЕБЕ) Да, да, да, да! Затоа не ти треба апликација! Здравко, во што си вмешан?

ЗДРАВКО

Менче, не сум верник, ама се молам за трошка трезвеност, за тебе.

МЕНЧЕ

Трезвеност? Ќе ти дадам јас тебе трезвеност! Јас мислам дека потрезвена не можам да бидам! Зошто си толку таинствен?

ЗДРАВКО

Баш сум отворен Менче, мислам, ако ме оставиш да дојдам до збор.

МЕНЧЕ

Се извинувам, кинески сум на почетен степен, можеби затоа не сакаш да зборуваш со мене? Ма немој! Ми се маткаш со некои полутајни мрежи, со автобуси, со граници, со луѓе од вamu-таму. Си собрал Кинез на патарина? На која патарина?

ЗДРАВКО

На Блаце!

МЕНЧЕ

На Блаце! Што е ова, Здравко, Боливуд? Не. Јас сега јасно ја гледам оваа строго организирана мрежа. Сè знам. Само чекам признание од тебе.

ЗДРАВКО

Што е сега?!?

МЕНЧЕ

Цабе глумиш! Да ги имаш моиве очи на еден ден, па да

видиш што гледам.

ЗДРАВКО

Право да ти кажам, истото го помислив... јас сигурно
не би издржал цел ден.

МЕНЧЕ

Ден! Ха! Ти не би издржал ни две минути да ја имаш
мојата свесност...

Здравко легнува, се покрива и гледа во телефонот.

МЕНЧЕ

(ПРОДОЛЖУВА) ... попрво би поверувала дека ќе се
преселиме на друга планета, отколку ти во тимот на
длабоките играчи, играч во сенка. Здравко, се
сомневам веќе некое време во тебе.... И... знаеш
што?

ЗДРАВКО

Не знам дали сакам да знам.

МЕНЧЕ

Знам дека главниот на операциите си ти! Мозокот си
ти...

ЗДРАВКО

Менче, сериозно замина со мозокот ТИ!

МЕНЧЕ

Не, не не... дај Боже тоа да беше случајот, ааа
колку ќе ми беше полесно. Сè ми е јасно! Маскиран си
како шофер на автобус, земаш 18000, имаш кредити и
триста извршители на глава... а ти си мозокот! Како
порано не го видов ова! Здравко, ти го рашири
вирусот низ светот! Го донесе и кај нас! (КРАТКА
ПАУЗА, МЕНЧЕ ЗЈАПА ВО ЗДРАВКО) Ете, се поднасмевна.

Ти ја знам таа „не се смеам“ насмевка. Разоткриен си
Здравко! Само мисли си дека дејствувааш
неконспиративно, дискреционо, практично – лузер, а
за кого работиш ти всушност? За длабоката држава. За
оние во сенка. Здравко, кој толку сака да
манипулира?

ЗДРАВКО

Ц, ц, ц, ц.

МЕНЧЕ

Не викај! Ќе ги разбудиш Чичи и Ај-Вар! (ЛУТА) Ти
најде да работиш во сенка, со триста извршители на
глава! Намирисав сè, целата твоја завера. Поврзан си
со сите! Со коренот! И нема да можеш да ми
противречиш овој пат! Нема шански јас и илјадници

други теоретичари на заговор сме во заблуда.

Илјадници – **болдирам!**

ЗДРАВКО

Опа, сега си теоретичар на заговори?

МЕНЧЕ

Од секогаш сум била Здравко, ама ти тоа не си го
видел!

ЗДРАВКО

Менче, јас ако не го гледам не знам кој гледа!

МЕНЧЕ

Како не! Тикви го гледаш! Тешко мене и моето јас со
тебе. Како сакаш да се однесувам во моментот кога
сфаќам дека знаеш да зборуваш кинески, а јас не знам
за тоа!?

ЗДРАВКО

Што?!? Зборувам кинески? Јас?!?

МЕНЧЕ

(ПРОДОЛЖУВА) Ај-Вар – ОК го прифаќам како свој, ја
прифаќам и Чичи, ќе ја наречам едноставно братучетка
да не почнувам кој на кому му е жена и мајка тука.
Ама да знаеш Кинески и да не ми кажеш... Здравко,
што се случува? Или ми го имаш испрано мозокот...

или си полудел!

ЗДРАВКО

Јас?!?

МЕНЧЕ

(ЛУТА) Што ќе рече мајка ти кога ќе дознае дека
работиш за длабоката држава?

ЗДРАВКО

Леле.

МЕНЧЕ

Тешко тебе ќе биде Здравко. Е сега речи дека сум
луда!

ЗДРАВО

Си.

МЕНЧЕ

(ЗАГРИЖЕНА) Како ќе им кажеме на Ај-Вар и Чичи?

Здравко, уште е рано да дознаат...

Тишина.

Здравко со неверување гледа во Менче, се обидува да го свари
разговорот. Менче тивко пати бидејќи Здравко е во длабоката
држава.

Се слуша тропане на влезната врата. Менче и Здравко исплашени

се погледнуваат. Тропањето трае.
Менче почнува панично да ги гаси ламбите.

МЕНЧЕ

Дојдоа! Дојава од длабоката мрежа! Мора да нè
слушнале! Ах, не сакам Ај-Вар и Чичи да се разбудат
и непотребно да се трауматизираат...

Тропањето продолжува.

ЗДРАВКО

Од таму сигурно не се.

МЕНЧЕ

Тогаш, кој може да е? (ПО КРАТКА ПАУЗА) Хм,
македонска работа, виделе дека свети, па и вирус да
има, пак сакаат да ти се пикнат дома. Ц, ц, ц.

Повторно се слуша тропањето.

ЗДРАВКО

Кој е?

Одговор нема.

МЕНЧЕ

(ТИВКО) Можеби е некој нем. Сака да каже кој е ама
не може! Има различни судбини по светот.

ЗДРАВКО

Неверојатно возможно!

Здравко полека тргнува кон вратата.

МЕНЧЕ

(СРЕКНА) А ако имаме некаква награда?

ЗДРАВКО

(ТИВКО) Каква награда? Ништо не сме играле.

МЕНЧЕ

Имаше некаква наградна игра со апликацијата за
кинески што ја купив! И после зошто си разговарал
сам со себе? Затоа што не ме слушаш, ти кажав дека
спуштам апликација за кинески.

ЗДРАВКО

Аха. И одма дојдоа да те наградат?

МЕНЧЕ

Љубоморен си!

Менче лута, ја отвара вратата. На вратата е ПОЛИЦАЕЦОТ. Менче
вриска.

ПОЛИЦАЕЦОТ

Возачка и сообраќајна!

Менче е збунета. Не знае што да направи, одеднаш паѓа, се
преправа дека е мртва. Здравко колку може се снаоѓа, почнува
да ја тажи мртвата Менче на глас.

Ај-Вар и Чичи сонливи дотрчуваат од другата соба.

Полицаецот сфаќа дека се Кинези, во паника е.

ПОЛИЦАЕЦОТ

Вируси! Вируси!

Чичи го нокаутира полицаецот. Полицаецот паѓа и мрмори
неразбирливо.

Менче ги отвара очите.

Ај-Вар ја кара Чичи на кинески додека се обидува да го освести
Полицаецот, а таа му превртува очи. Апликацијата на Менче
преведува.

АПЛИКАЦИЈАТА

Не е убаво. Како така... Кога ќе се смениш! Не
требаше да те пуштам на карате...

Полицаецот се овестува.

ПОЛИЦАЕЦОТ

Кинез! Кинез! Еден! Два! Вирус! Вирус! Мамо! Мамо!

Полицаецот полека се обидува да се исправи.

Менче почнува да кашла, а по неа почнуваат и сите други,
кашлаат приближувајќи се кон полицаецот кој во голема паника,
се обидува да се заштити и да избега. Едвај се исправа додека
да стигне до вратата и конечно бега.

МЕНЧЕ

Чичи, гордост моја! На целото семејство! Еден за
сите, сите за еден, така треба! Брус ли може вода да
ти носи.

Чичи и Менче се прегрнуваат.

Ај-Вар и Чичи заминуваат во соба, Ај-Вар продолжува да ја кара
Чичи на која и се спие.

Апликацијата на Менче ги преведува нејзините зборови на
кинески со задоцнување.

МЕНЧЕ

Здравко? Ти го кажа ова или апликацијата?

Здравко воздивнува, си легнува и се покрива целиот. Менче ја
заклучува вратата и почнува да ги пали, гаси и преместува
ламбите.

Мрак.

КАТЕРИНА МОМЕВА

ПОД СРЦЕТО

(Драма во еден чин)

ЛИКОВИ

ЕДНА нежна и длабока

КОПНЕЖ недогледен

ВО МОЕТО СРЦЕ И ТЕМНИНА И КОПНЕЖ ВРИЕ

ВО СРЦЕТО СМЕ НИЕ

ЕДНА: Ми доаѓа да вриснам.

КОПНЕЖ: Дали врисокот има светлина.

ЕДНА: Врисокот има темен сјај.

КОПНЕЖ: Јас не гледам темен сјај.

ЕДНА: Ти бараш да видиш со очи. Ти трепериш. Треба да се приземјиш.

КОПНЕЖ: Под срцето различно врие.

ЕДНА: Под срцето сме ние.

(пауза)

КОПНЕЖ: Троп. Троп. Троп. Тропаат камењата во мојот чевел.

ЕДНА: Зошто носиш камења во твојот чевел.

КОПНЕЖ: Затоа што се таму за да сметаат. Јас не ги носам, тие ме носат мене.

(пауза)

КОПНЕЖ: Мислам да ме издува ветер како ситна песок.

ЕДНА: Отиде далеку.

КОПНЕЖ: Ако бидам ситна песок ќе се залепам секаде по твојат кожа. Би бил среќен. Чекорите нема секогаш да ме болат како камен во чевел...обидувајќи се да те следам...да те дофатам... ти незапипирливо..туѓа и моја...недостижна...

(пауза)

ЕДНА: Ме сакаш?

КОПНЕЖ: Отиде далеку.

ЕДНА: Ти би требало да сакаш подалеку. Така се викаш. Копнеж.

КОПНЕЖ: Јас сум во сите.

ЕДНА: Така се викаш.

КОПНЕЖ: Ти си една во себе, во тебе, една во мене. Јас сум во сите.

ЕДНА: Отиде далеку.

КОПНЕЖ: Кога сум во сите мене ме нема. Јас само растам.

ЕДНА: Незапирливо?

КОПНЕЖ: Незапирливо, се додека не згаснам.

(пауза)

ЕДНА: Би можел да згаснеш еден ден, иако знаеш дека јас сеуште постојам?

КОПНЕЖ: Секогаш неподготвено се палам. Секогаш неподготвено се гаснам.

(пауза)

ЕДНА: Ме навреди.

КОПНЕЖ: Јас навистина горев. Догорев. Ќе заминам. Таков пеплосан ќе те оставам.

ЕДНА: Ќе земам една јамка ќе се обесам, животот за мене ќе нема смисла после твоето заминување.

КОПНЕЖ: Сакаш да те спасам?

ЕДНА: Ќе те откорнам.

КОПНЕЖ: Јас знам многу да мачам, не ме предизвикувај.

ЕДНА: Сакаш да ја изгубам гордоста?

КОПНЕЖ: Јас не знам за гордост.

(пауза)

ЕДНА: Погледни далеку се рушат градови. Се гушат вистини.

КОПНЕЖ: Згаснав.

ЕДНА: Умираат луѓе.

КОПНЕЖ: Каква врска има тоа со тебе?

ЕДНА: Сите викаат дека кога умираат луѓе тоа е некако поврзано со сите нас.

КОПНЕЖ: Копнежот никогаш не копнее за смртта.

ЕДНА: Но јас ја посакувам, како да сакам да сум меѓу тие луѓе што умираат, во градовите што ги уриваат.

КОПНЕЖ: Ти не го посакуваш тоа. Ти викаш дека ја посакуваш смртта, а ме посакуваш мене. Не можеш без мене.

ЕДНА: Не можам ни со тебе.

(Пауза)

КОПНЕЖ: Пробај со мене.

(Пауза)

ЕДНА: Ти ќе сакаш да ме обземеш. Јас сакам да ги обземам луѓето со моето постоење.

КОПНЕЖ: Ти си страшно егоцентрична. Така се викаш. Една.

(Пауза)

ЕДНА: Не сакам да сум сама.

(пауза)

КОПНЕЖ: Сакам кога дишеш копнежливо. Нежните влакненца на твојата кремава кожа се креваат, а ти го сетуваш мојот допир ...далеку пред да те допрам. Јас сум бил во тебе и пред да постојам.

(пауза)

ЕДНА: Зад благиот ветар се крие прашина. Бездната е исполнета со напластена прашина. Од луѓето останува прашина напластена во длабока бездна.

КОПНЕЖ: Зошто го гаснеш огнот со плевелот на твоите темни мисли.

ЕДНА: Тоа не се само мисли. Тоа е бездна. Длабока бездна, што луѓето ја затрупуваат со милион измислени активности што ги нарекуваат живот. Бездната е затрупана со мечти на дете, со радост на жена, со силата на возбудените мажи. Бездната е ладна. Таа не му придава значење на ништо. Ништо не допира до неа. А сепак сè пропаѓа во неа и губи значење. Во бездната сето тоа се претопува и завршува никаде. Никаде. Ние луѓето сме никаде, а тоа не го признаваме.

КОПНЕЖ: Ми студи.

(Пауза)

ЕДНА: Сеуште ти студи?

КОПНЕЖ: Немаш срце.

ЕДНА: Имам бездна во срцето.

КОПНЕЖ: Јас немам бездна во срцето.

ЕДНА: Дали копнежот извира од срцето?

КОПНЕЖ: Врутокот на мојата река е во твоето срце Една.

ЕДНА: Јас сум Една.

КОПНЕЖ: Ме сакаш сеуште?

ЕДНА: Можеби никогаш не сум те сакала.

(пауза)

ЕДНА: Ајде да зборуваме за минатото

КОПНЕЖ: Зошто да зборуваме за минатото?

ЕДНА: Зошто да не зборуваме за минатото?

КОПНЕЖ: Ти не можеш да си простиш што имаше повеќе сила од порано?

ЕДНА: Подобра да умрам, отколку да имав повеќе сила од порано.

КОПНЕЖ: Зошто не се втурна во бездната? Зошто копнееше за друго?

ЕДНА: Не копнеев.

КОПНЕЖ: Лажеш. Јас немаше да бидам тука. Признај дека ме сонуваш. Ме посакуваш. Дека секоја утеха од твоите тегоби го има мојот допир над твоите усни. Признај дека дишеш во мојот ритам. Дека кога гледаш во ѕвездите на небото, ти ме чувствуваш толку вљубено, што и ѕвездите ти се чинат дофатливи.

ЕДНА: Подобра да умрам отколку да ме гонат твоите очи.

КОПНЕЖ: Моите очи гледаат само во тебе.

ЕДНА: Јас сум слаба , ми се врти.

(пауза)

КОПНЕЖ: Биди слаба и немој да мислиш на вистината. Така си блажена.

ЕДНА: Ми се спие.

КОПНЕЖ: Спи. Немој да се будиш те молам.

(пауза)

ЕДНА: Нешто е погрешно.

КОПНЕЖ: Нема грешки.

ЕДНА: Нешто е погрешно, како да сум незапирливо крива.

КОПНЕЖ: Немој да бидеш крива.

ЕДНА: Ама сум.

(пауза)

КОПНЕЖ: Таа бездна немаше да постои, ако вие луѓето не бевте криви, колку што не сте. Копајте си ги очите, за тоа сте родени.

ЕДНА: Јас длабоко жалам. Тагувам.

КОПНЕЖ: Немој јас да бида објект на жал. Во тоа нема љубов.

ЕДНА: Ми доаѓа да вриснам.

КОПНЕЖ: Сепак нема љубов. Врисоците не се љубов. Да жалиш некој не е исто што и да сакаш.

ЕДНА: Посилно е.

КОПНЕЖ: Те молам врати се да спиеш. Предај се. Не се бори. Не се прпелкај.

ЕДНА: Ми доаѓа да вриснам.

КОПНЕЖ: Твојот врисок има темен сјај. Ти ми кажа дека твојот врисок има темен сјај. Ти грешиш. Твојот врисок нема боја.

ЕДНА: Ти ме сакаш само растреперена. Тоа не сум јас цело време. Јас под срцето да раѓам светови.

КОПНЕЖ: Под твоето срце нешто врие.

ЕДНА: Под срцето сме ние.

(Пауза)

КОПНЕЖ: Зборувај ми за љубовта, за нас.

ЕДНА: Твојата љубов ме одделува од светот. Како ништо да не постои пред тебе и по тебе.

КОПНЕЖ: Што оставаш ако тргнеш по мене.

ЕДНА: Автобусите со кои се возам по градот, како ја ткуцувам картичка за четири возења. Потпетиците на асфалтот. Возбудениот човек кој се турка меѓу народот за да стигне некаде побрзо. Мирисот на многу коли по булеварот. Искастрените дрвореди. Моето набљудување на животот како слободна жена. Сега ќе го набљудуваме светот двајцата. Веќе нема да бидам само јас која ги спушта ролетните попладне пред да пушти радио. Веќе нема да чекам во ресторанот да ми донесат топло – ладно сама, ќе трчам по рестораните со тебе задоволувајќи го твојот копнеж. Ќе треба да останам засекогаш со тебе и секогаш ќе се прашувам дали ќе можев да направам друг избор. Ќе гледам низ прозорот, сонувајќи многу туѓи животи, со постојано чувство дека некој друг, некаде таму, би сакал да ме направи посреќна...кога би имал малку копнеж...

КОПНЕЖ: Јас сум копнежот. Ти не ме разбираш кога ја изразувам љубовта.

ЕДНА: Ти не разбираш, додека трепериме и ни се чини се дофатливо, ние всушност стоиме во место.

КОПНЕЖ: Што би сакала ти?

ЕДНА: Да те нема. Некогаш само да те нема. Да се вратиш само кога ќе ми треба. Звучи многу незрело и себично, но во спротивно се откажувам од мојот мир.

КОПНЕЖ: Ти никогаш не си ме сакала.

ЕДНА: Јас единствено сакам да се приземјам. Да застамам на цврсти нозе.

КОПНЕЖ: Јас сакам да сум песок, да се залепам секаде по твојата кожа.

ЕДНА: Мене не ми пречи каменот во чевелот, ни силата на гравитацијата.

КОПНЕЖ: Зошто бегаш од љубовта, од тоа што си ти?

(пауза)

ЕДНА: Колку ти навистина ме сакаш? Зошто не се промениш за мене, а сакаш да те прифатам тебе?

КОПНЕЖ: Отиде далеку. Зошто би се менувал. Каков би бил?

ЕДНА: Ти би требало да сакаш подалеку. Копнежливо да се претвораеш во тоа што ми треба. Да не седиш така, да ме фатиш за рака, да ме провозиш низ булеварот... Или едноставно да дојдеш со убава вест...да ми кажеш дека за ништо не мора да се грижам...

КОПНЕЖ: Во животот сме горе и долу. Јас те сакам таква каква што си. Со сета таа мака да станеш нешто повеќе. Да бидеш некоја друга. Да бидам некој друг. Да дојде некое подобро време, не ова време, не сега. Да бидеш некаде на друго место. Секаде си, само тука не си. Јас сакам да те гледам како пловиш во мислите. Јас сум во сите твои мисли тегоба. Ти постојано паѓаш затоа што сакаш да достигнеш. Само малку да се предадеш на копнежот, ти би била...

ЕДНА: Јас ти се предадов тебе.

КОПНЕЖ: Со присутна отсутиност. Каде ли одат твоите мисли.

ЕДНА: Одат некаде далеку.

КОПНЕЖ: Гледај во мене, пушти го тој млечен пат од мисли да се изгуби во космосот. Јас сум до тебе и горам, поблиску сум до пеколот.

ЕДНА: Ти гориш, а јас како зовриена вода испарувам. Ќе исчезнам покрај тебе.

КОПНЕЖ: Подобро да згаснам, за да се излиеш врз мене.

КРАЈ

ЕСЕИ

МАРИЈА САРЕВСКА ТОДОРОВСКА

Најтешко се замолчува внатрешниот глас

(кон романот „Амок; луксембуршка љубовна приказна“ од Тулио Форцарини, во превод од италијански јазик на Анета Симовска, а во издание на издавачката куќа „Готен“)

Збунетост, па надмоќност, неконтролирана желба да се биде забележан, страв и возбуда, гнев и несигурност, лутина и копнеж за задоволство, длабока потреба да се биде разбран, прифатен, да бидеш ти, неподнослив нагон да те снема, неконтролиран порив да ги уништиш сите што се виновни за состојбата во која се наоѓаш, да му се стави крај на целиот свет кога веќе не можеш да бидеш со неа – секој што „ги преживеал“ тинејџерските години неминовно го доживува ова. Но, секогаш нема кој да разбере за заедно да се помине како што ѝ прилега на оваа доба.

Амок, тоа лудило на неконтролиран гнев, тој внатрешен реф да се расчисти со сè околу себе на несвесно деструктивен начин, е главната движечка мајсторски изведена раскажувачка сила што го движи романот „Амок; луксембуршка љубовна приказна“ на луксембуршкиот писател Тулио Форцарини.

Шокантен и брутален, притоа горчливо и реалистички вулгарен, романот ја раскажува приказната за адолесцентната потрага по љубов, признавањето, среќата и сопственото место во денешното општество.

Раскажан во прво лице и поделен во 17 поглавја, романот го следи животот на еден 15-годишник од Луксембург, кој живее на маргините на општеството. Текстот го нурнува читателот директно во фиктивниот свет на главниот лик, кој се обидува да пронајде среќа, љубов и разбирање.

Живеејќи без татко, со мајка со проблематичен животен стил кон која во секое свое внатрешно обраќање користи погрдни зборови, ја пцуе, ја навредува, ја негира и исмејува, со отпор кон училиштето, не почитува никого, се опива, користи опијати, едноставно „не може против себе“ и единствено така може да се снајде со животниот контекст во кој е поставен. Префрлан е од едно во друго училиште, згрижуван од најразлични професори и институционални установи за деца со слични проблеми, истовремено постојано во страв да не биде испратен во поправен дом. Тој во еден момент ќе се вљуби во 13-годишната Ширли, уште една тинејџерка од маргините на општеството, со која заедно продолжуваат да бараат начин за излез од несовладливата реалност.

Еден дел од романот е напишан во второ лице, протагонистот не е именуван, ама неговото раскажување е организирано како дијалог со сопственото алтер его за повремено самиот читател да биде ставен во улога на наратор, а некаде од втората половина на книгата приказната да продолжи да тече во прво лице. Интензитетот и комплексноста на раскажувањето, и тематски и наративно, претставува уникатно решение на авторот кое му служи на читателот на непосреден начин да почувствува што им се врти во главата на тинејџери во романот.

Занимавајќи се со најважните тинејџерски проблеми на денешницата, од несоодветно однесување на училиште до честото користење опијати и предвременото

стапување во сексуални односи, Форџарини убедливо ги рефлектира преовладувачките проблеми на денешната адолесцентна младина како што се социјалната изолација, занемарувањето, недостатокот на перспектива, нарушувањата во однесувањето и бесмисленото, неконтролирано насилство.

Грубиот јазик, остриот дијалог, внимателно меандрираните секвенци од соништата, мајсторската наративна техника, го издвојуваат „Амок“ не само како роман за млади, туку и како современ роман и по форма и по содржина, податлив подеднакво и препорачлив и за возрасни.

Авторот го води читателот во истражување на секојдневните реалности кои често не се застапени во медиумите, како и во јавниот дискурс, отворено и пластично ги актуелизира проблемите на младите луѓе за кои современите општества можеби располагаат со механизми за нивно решавање, ама, сепак, се чини, помалку успешно помагаат во нивната инклузија.

Романот покажува дека особено во современите општества кои навидум функционираат совршено, адолесценцијата не е најбезгрижниот период од развојот на човекот на патот кон созревањето, а неконтролираното однесување, беспричинското насилство и беспредметната деструкција не се длабоко личен избор.

Напротив, Форџарини укажува дека тоа се години во кои детето потајно спие во секој од нив и тие само сакаат да стигнат до „Фантазијаленд“, да се чувствуваат безгрижно во радоста што се споделува во близината на другиот покрај тебе, да се уверат дека на животниот рингишпил, особено низ „тунелот на ужасот“ секогаш мора да се возиш со некого, „без раце“, знаејќи дека кога не паѓаш сам, секогаш ќе се дочекаш на цврсто тло.

Романот „Амок; луксембуршката љубовна приказна“ ја има добиено наградата на Европската Унија за литература во 2013 година, и како што вели авторот, тој е различен од сето она што го има напишано пред него и по него. Според книгата е снимен и филм кој беше и луксембуршки кандидат за „Оскар“ за странски филм. Инаку, Форџарини обично пишува мрачни приказни, главно на француски јазик, инспирирани од ноар криминалистичките романи и филмовите од тој жанр. Неговото творештво е објавувано во весници, списанија и бројни антологии.

Објавувањето на рецензијата за книгата „Прегрни ме цврсто“ е поддржано од програмата „Креативна Европа“ на Европската Унија.

Раскошна сака/мрази јазично-еротска гозба во нејзина чест

(кон книгата „Една жена“ од Петер Естерхази во издание на „Готен“; превод од унгарски јазик: Златко Панзов)

Само умешните можат да пишуваат за неа, а тоа да не звучи блуткаво, евтино или наивно. А оние јазично вештите, книжевно искусните, со наталожен интелектуален багаж го прават тоа како што го прави унгарскиот писател Петер Естерхази.

Во 97 кратки поглавја од романот „Една жена“ тој создава неисцрпна химна за жената: онаа убавата, грдата, промискуитетната, заводливата, моќната, самостојната, ненаситната, непривлечната, неодоливата, секогаш податливата. Некогаш сака, некогаш мрази, ама секогаш е подготвена за нешто повеќе.

Романот е раскажан од гледната точка на машки наратор кој се смета себеси за голем и успешен љубовник, женкар, маж кој може да е или да не е вљубен во сите жени во светот. Некои пократки, некои подолги, поглавјата секогаш започнуваат со „има една жена, ме сака, или има една жена, ме мрази“, или варијации на чувството во јазични егзибиции на формата, интелегентно, често хумористично, бурлескно и дури раблеовски. Авторот медитира на темата на љубовта, која е неразделна од сексуалноста како начин на себеизразување и изразување преку и во другиот, на сите форми на машко женскиот сака-мрази однос, на сите лица и облици на љубовта во која човек се нурнува опсесивно, мазохистички ненаситно.

Со пребирливото задоволство на роден набљудувач, нараторот на Естерхази опишува дијапазон на жени (плус неколку мажи кои се преправаат дека се жени), често духовито, нежно, а двосмислено, понекогаш иронично, ама секогаш искрено, соголено. Зборува за таа една жена, за сите жени во/со кои често на неподносливо издржлив, а истовремено никако поинаку замислив начин мора да се постои.

Романот „Една жена“ е каталог на љубови, љубовни врски во кој до израз доаѓа и талентот на писателот да создаде полнокрвни ликови – досетливи, елегантни, курви, мајки, вулгарни, неговите жени ги обединува нивната многу човечка контрадикторност. И, секако, сите и тоа многу сакаат секс. Критичарите ќе кажат дека таа физичка ненаситност, Естерхази постепено ја поврзува со политичкиот пресврт во Унгарија, како потреба на земјата за нови истории и идиоми. Телото ја добива својата повеќезначајна форма, физичко, од крв и месо,

емотивно, сензибилно, похотно, јазично, текстуално, политичко, ама секој пат податливо и посакувано да се експлоатира, изложи, поседува, саможртвува.

И покрај одредени структурни ограничувања, романот е наизменично презрив и филозофски, а неговата нервозно-енергична нарација го задржува вниманието на читателот до самиот крај. Благодарение на вештото ползување на постмодернистичката техника, оваа проза е еруптивен вулкан и на интелектуална наслада, дошепнување, полемизирање, дијалогизирање со бројни книжевно-историски и филозофски теми не само од унгарската, туку и од светската уметничка традиција, вметнати вешто низ описите за воспевите на женското тело како шамичиња скриени во сите нејзини отвори податливи на сладострастието на нараторот.

Естерхази успева со толкаво мајсторство да зборува за една толку тешка тема, позната и со векови уметнички експлоатирана, темата за афективните односи меѓу мажот и жената. Дури и кога се работи за неискажливи теми, како што е привлечноста, наклонетоста кон некого, физички неиздржливата опчинетост со жената, тој зборува со вртоглава прецизност. Оваа проза вешто ја избегнува баналноста што толку често го придружува пишувањето за љубовта, сексуалноста и сексот, претворајќи ја во трактат за сите облици на Еросот, сите форми низ кои човек посегнува по единственото есенцијално чувство – љубовта. Во чест на жената што сака/мрази, текстот уште полесно се подава само на оние со силен желудник да ги сварат сите нејзини манци.

Објавувањето на рецензијата за книгата „Една жена“ е поддржано од програмата „Креативна Европа“ на Европската Унија.

Шеснаесет нијанси љубов

(Кон збирката раскази „Раскази за љубовта“ од Михал Вивег во издание на Готен; превод од чешки јазик: Соња Стојменска-Елзесер)

Како да се пишува денес за љубовта, таа голема, вечна, но и многу експлоатирана и измалтретирана тема? Едноставно, слободно, непретенциозно, но автентично – веројатно би гласел одговорот на чешкиот писател Михал Вивег. Овој предизвик кој звучи страшно тежок за остварување, се чини дека Вивег го реализира со голема леснотија, барем така ни се чини кога ја читаме неговата збирка „Раскази за љубовта“.

Книгата составена од шеснаесет раскази ни дава приказ на цела низа уникатни љубовни светови – како да прелистуваме некаков чуден каталог со можни љубовни

ситуации и релации, добивајќи увид во интимниот и емотивниот ролеркостер на плејада необични ликови.

Она што е забележливо уште на прв поглед е едноставноста и непретенциозноста на стилот на авторот, кој како да ужива во раскажувањето приказни поради самото раскажување. Но, едноставноста никако не треба да ја поистоветиме со површноста.

Михал Вивег со лесни, куси, речиси бегли потези повеќе ги навестува и загатнува емотивните и психолошки светови и бездни, отколку што ги портретира и претставува. Во шеснаесетте раскази и најмалите гестови на ликовите или деталите во заднина се набиени со висок значенски напон. Повнимателниот читател лесно ќе ги забележи малку зафрлените патокази кои водат кон подлабоките значенски слоеви, сугестивните знаци кои се малку подзатскриени меѓу, несомнено, забавните и интересни приказни.

Особено се впечатливи ликовите кои дефилираат низ шеснаесетте љубовни раскази на Вивег. Честопати, тие запаѓаат во опсесивни состојби во љубовниот живот. Така, една жена која патува на меден месец со сопругот, во себе одржува чуден натпревар со повозрасниот пар што го запознаваат во хотелот – кој пар е всушност посреќен. Главниот лик во расказот „Дамата со кремот“ се вљубува во слика – девојка од билборд-реклама. Речиси сите ликови се еден вид љубовни хазардери, кои одат на сè или ништо во љубовните релации, ризикувајќи ја сигурноста и стабилноста за сметка на нарушувањето на рутината и баналноста на повторливото секојдневие. Некои од нив опасно се доближуваат и до црвената линија која ги дели од лудилото.

Но, она што авторот мајсторски успева да го постигне е да ја „нормализира“ опсесивноста, необичноста, своевидниот екстрем во љубовните односи и ситуации, без притоа да ги направи здодевни. Тој е полн со огромно разбирање и бескрајна емпатија за светот на малите „чудаци“, за нивните бизарни ритуали, навики, опсесии и ирационални испади.

Насловот на книгата можеби го наведува читателот на лажна трага или барем не го навестува до крај она што книгата го содржи: расказите за љубовта се и раскази за нејзината опачина – раскази за смртта, минливоста, за справувањето со загубата, отсуството и празнината. Но, Вивег за овие теми пишува без да западне во прекумерна патетика. Една од најважните стилски одлики на книгата на Вивег е хуморот, специфичен, на моменти проткаен со иронија, бизарен, а понекогаш и отворено црн.

Авторот наоѓа место и за суптилна автоиронија, кога, на пример, во расказот „Привремено губење ориентација“ главниот лик Рихард, издавач, споменува некаков млад автор што го брка на саемот со раскази за љубовта во ракопис.

Една од клучните теми е меѓусебното (не)разбирање меѓу оние кои, по дефиниција, би требало добро да се разбираат – љубовните партнери. Загатнато е прашањето за ограничувањето и немоќта на јазикот при меѓусебната комуникација. Понекогаш, еден

обичен гест, допир или молк од неколку секунди е посодржаен од долгите, целовечерни разговори...

Доживувањата на ликовите од „Раскази за љубовта“ нè принудуваат да се соочиме со целата ирационалност, несфатливост и мистериозност на човечките емоции. Меѓу редовите во расказите, како да одекнува ехото на зборовите на Бретон: „јас ни во љубовта не барав среќа, туку само љубов!“ – одговара по малку неодредено славниот француски надреалист кога во една прилика го прашуваат што е љубов.

Кога треба да одговори на истото прашање, Возрасната жена Вилма од расказот „Дефиниција на љубовта“ вели: љубов е кога е барем понекогаш убаво.

Ако го парафразираме прашањето во контекст на љубовната врска меѓу читателот и текстот, еден од можните одговори сигурно би гласел: љубов е кога при читањето постојано е убаво!

Овој идеал веројатно е недостижен за писателите, но Михал Вивег се доближува до него неверојатно блиску.

Објавувањето на рецензијата за книгата „Раскази за љубовта“ е поддржано од програмата „Креативна Европа“ на Европската Унија.

Љубовта доловена преку поетичкиот став „помалку е повеќе“

(кон „Врски“ од Емануела Пагано во издание на издавачката куќа „Готен“; превод од француски јазик: Ацо Пероски)

Македонската книжевна сцена првата средба со француската писателка Емануела Пагано ја имаше во 2014 година, кога издавачката куќа „Антолог“ го објави нејзиниот роман „Троглодотни тинејџери“. За оваа книга Емануела Пагано ја доби Наградата за литература на Европската Унија. Неколку години подоцна пристигнува романот „Врски“, за кого критиката оценува дека е нејзино вистинско созревање во литературата. За оваа книга Пагано ја добива престижната награда на англискиот Пен центар.

„Врски“ претставува калеидоскопски приказ на повеќе од 300 различни љубовни приказни. Станува збор за фрагментарен роман во кој различни љубовни релации се доловени преку фрагменти чија должина варира од неколку реченици до страница и половина. Книгата опфаќа сцени и љубовни ситуации меѓу сите родови и сексуалности, вклучувајќи ги првите состаноци, неверства, емотивни зависности, задоволства, незадоволства, горчливи сеќавања, големи страсти, сексуални разминувања...

Со посветеност на минуциозен деталист, авторката ги бележи мирисите, гестовите, гласовите што ги споиле и раздвоиле љубовници... Го тематизира и преиспитува прашањето за интимната територија и љубовниот простор, блискоста и оддалечувањето, слободата и доминацијата, нелогичните причини поради кои некој некому му се допаднал, непредвидливите причини поради кои завршила некоја љубовна приказна.

Емануела Пагано се одлучува при своето истражување на љубовните феномени да не оди во ширина, туку нејзиниот авторски метод ја следи логиката на хаику поезијата – колку што е можно повеќе нешта да се искажат со колку што е можно помалку зборови. Затоа „Врски“ е еден вид пофалба на прозната минијатура во литературата, обид за потврда на поетичкиот став дека „помалку е повеќе“.

Еден од важните аспекти на романот е полифонијата. Секој „љубовен фрагмент“ во „Врски“ е доловен преку различен глас, кој има свој пол, возраст, сексуална ориентација, професија, емотивна интелигенција, поглед на свет, филозофско стојалиште. И токму во тоа што од тој кус фрагмент може да се реконструира не само ликот што говори, не само врската за која говори, туку и сите сложени придружни аспекти што ја сочинуваат љубовта, лежи една од најголемите умешности на Пагано. Пагано знае дека во секоја љубовна ситуација се вмрежуваат голем број други аспекти на човековата егзистенција, онтолошки, општествени, психолошки, економски, филозофски, политички...

Во тој контекст, оваа книга е мошне успешна затоа што Пагано успева многу лесно и елегантно да го промени регистарот на доловените емотивни релации. Па така, на еден фрагмент за брутална љубов лесно се надоврзува фрагмент за поетична љубов, од раскошна фантазија регистарот се снижува на натуралистички опис. Во оваа интензивна мешавина на перцепции за љубовта, авторката ги компонира ситуациите, миговите, гестовите, местата, личностите, предметите и сите други небројни детали од кои е составена љубовта.

Но, „Врски“ е пред сè книга за искуството што ги обликува меѓучовечките релации и нивните варијации. Романот постојано инсистира на идејата за варијацијата и нијансата, на разликата и детаљот, на тоа дека и покрај повторливата структура на човековите релации, варијациите на емотивно-еротскиот комплекс наречен љубов се бесконечни.

И како бесконечни никогаш нема да бидат исцрпени во литературата.

Објавувањето на рецензијата за книгата „Врски“ од Емануела Пагано е поддржано од програмата „Креативна Европа“ на Европската Унија.

ИНТЕРВЈУ

ТОМИСЛАВ ОСМАНЛИ

- 1. Вие сте автор со исклучително интересен стил, со специфика типична само за Вас. Каде се движат Вашите мотиви и интересирања и што е она што Ве возбужда и иницира при конципирањето на едно Ваше дело?*

-Секој писател е, нели, стил за себе, но за мене, барем, најзначајната креативна особеност на писателот е различниот пристап кон книжевниот материјал од кој се гради творбата, оној секојпат *инаков начин на работа* врз делото, својствен за секој автор посебно. Не самата структура, процесот на градење на делото. Писателот е задоволен дури откако во него ќе ги препознае – барем задоволително забележани – сопствените естетски определби, композицијата на творбата што му се допаѓа, карактерите, описите, односите меѓу ликовите, дијалозите, стилот на наративот... накусо - елементите што го изразуваат неговиот интегрален литературен свет, и дури низ таа наслојка од својства што го чинат особениот творечки пристап делото ја подразбира – и самата стварност... Веднаш да кажам, ја сакам многи и стварносната проза. На неа сум изградуван, тие автори, класичните особено, сè уште радо ги читам... Но, во овој момент, книжевноста што мене ме возбужда, постои во оној естетски простор кадешто се губи

огледалото на реалниот свет, а се препознава еден особен поглед од длабокиот чувствен и мисловен свет на авторот. Тој простор не е ни *laterna magica* во чија темна комора се проектира надворешната, атрактивно или заводливо извртена слика на светот вон нејзината темна комора, туку, понапред, еден флуоресцентен калеидоскоп од состојби, чувствувања, мотиви, слики, поттексти, нивни особени склопови... и од скриени идеи. Не пораки. Инспиративни идеи, очудени слики, фантастични ситуации, гротески од отуѓеното, обесчовечено секојдневије... кои на пати се постварносни и книжевно поудрани одошто реалистичките или натуралистичките пристапи. Таа поетика ми се чини дека кулминираше во збирката раскази „Парадоксикон“ која минатата година стана добитничка на „Рациновото признание“. Сите тие елементи или само некои од нив - како на пример мермерниот епитаф на мелопоемот Сејкил на мојата најнова книга „Столбот што пее“, со до сега најстарата забележана мелодија и философско четворостишје на текст со епикурејски инспирации - беа иницијалната сила што ја придвижи приказна за краткотрајната блаженост на периодите на мирот и бемртноста на патологијата на суровата воинственост која, само денес, ништи милиони луѓе низ целиот свет; и на која сме ѝ сведоци, на секој чекор, особено во ова доба во светот на пропагандистичките лаги што манипулативно се прогласува за - пост-вистина. Токму таа е темната комора со извртената слика на вистината и на долгорочно жртвуваниот хуманизам...

2. *Дистопијата е една од Вашите возбуди кои ни донесе сјајни прозни дела како што е „Бродот. Конзархија“.* Колку овој суб-жанр Ве обзема и дали би продолжиле во таа насока со оглед на тоа што сте автор кој совршено добро го владее тој начин на книжевно промислување?

-Вие кој добро го познавате тој роман, знаете дека тој, првично функционира како *сатирична проза*, како книжевна *сотија* првично полна со технолошки, потрошувачки, еротски дистракции..., а потоа постапно ја гради сликата на еден искривоколчен свет од блиската иднина, како локалната, така и општата, особено европската, но и глобалната економска, политичка, религиозна стварност длабоко забраздени во хипокризии и во тенденциозно искреирани симулакруми. Подоцна, во ромнот за отуѓените и меркантилни луѓе од

2039-та која е годината на дејството на оваа футуристичка проза, се открива еден носталгички призив на други времиња со заборавени вредности и со грубо потиснати човечки мерки. Живееме и денес во свет на лажни вредности толку распространети и така жестоко повторувани што новото *масовно општество на потрошувачите* на интернет, неуморните купувачи на нови софтвери и апликации, на електронски „дивајси“ од сè понови генерации, живеење низ и во социјални мрежи, мрежни страници на лажно самостојни невладини организации што глумат Запад на не дебело забраздениов Исток, полукредибилни информативни портали, медиуми што афирмираат било военополитички или интереси на поместени тајкуни, некои веќе со неизлечливи месијански амбиции... кои ги опишав во мојот роман „Зад аголот“ уште пред десет години; тоа е светот што е бизарно моделиран денес и кој утре, во блиската иднина, за жал ќе се ре-моделира во уште поизневерни безвредности. Поседот, прагмата, интересот, брзиот секс, лажните застапувања на Другиот и на Другоста, коруптивната и профитерска реалност, станува сè. Човекот се губи во побарувачката и се троши во потрошувачката. Размената на Малите конзархии (конзархија е систем што го „искреирав“ за оваа книга, устројство што е детално опишано како заканувачка, скорешна дистопија) се заедници на акционери и потрошувачи и крупни сопственици на акциски пакети и берзи. Денес, утре уште повеќе, сè се поседува. Здравјето на луѓето, како што гледаме во грозоморната епизода со приватизирното здравство наменето само за богатите, реалноста во која веќе доминираат и дејствуваат лекари-менаџери не хуманисти, згора на тоа болници во кои пациентот е заморче во држава без примена на регулативи и етички стандарди, општество што е драстично осиромашено во кое оној што нема е осуден на продолжена болест, често и на смрт. По диктат на прекутрупа и прекумерно збогатените скороевци, провинцијалци, примитивци и „батиња“ кои дистрибуираат бескрупулозна моќ и во политиката и ги уништуваат колективните вредности, општествените дејности – ги освојуваат и ги десеткуваат слобоните простори, но и ги ништат автентичните идентитети на градовите, пред се на Скопје... Време во кое се ништи секој вид на јавна сопственост, јавното здравство, јавното образование, се комерцијализираат верските организации, па дури и покојниците стануваат објект на тргување (во Скопје, на пример, и гробиштата „Бутел“ се акционерско друштво!) ... сета таа нарушена,

вознемирувачка, безредна слика, навидум либерално-капиталистичка, во суштина криминална, е дел од тревожната домицилна конзархија, една територијално намалена, акционерски подложена општествена заедница која во романот е именувана „Брод и Крајбрежје“, положена долж реката „Вардаксиј“, и која од Третиот „европеален“ круг, на севозможни начини, жртвувајќи средства и достоинства, од петни живи се труди да се добере барем во Вториот, бидејќи оној Првиот е наменет за старите конзархии, моќните конервативни европеални акционерски друштва... Сиот тој Галиматијас функционира и надвор од романот, во оваа препознатлива безвременост... И никому ништо. Но, бидејќи ништо не останува исто, сè станува – полошо. Не случајно, романот „Бродот. Конзархија“ има поднаслов „холограф“. Тој е критички ангажирана книга за стварноста на симулакруми, на лажни и промашени вредности, за една реалност која сè посилено шиба и боли. Драго ми е што тие негови редности се препонаени во Србија, каде романот, неодман објавен токму во Ваш превод, се препознава како релеванта проза и веќе добива суперлативи во тамошните книжевни одгласи.

3. *Драмите на Томислав Осмални се исто така специфични. Мошне успешно навлеговте во сите драмски родови. Кои се Вашите интересирања во овој книжевен жанр и дали имате намера и понатаму да се занимавате со дијалошката форма.*

-Имам, се разбира. Зад себе имам десетина драми во различни жанрови. Од историски, како „Спилиони“ поставена во битолскиот народен театар пред двесетина години, до најновиот драмски текст „Нишала од злато“ епската приказна за Ташула и Џеладин бег од Охрид пишуван во нов, мултикултурален трагички клуч. Почнав со сатирична комедија во средината на осумдесеттите („Салон Бумс“) исто така на сцената на битолскиот театар, напишав повеќе современи драми чие средиште е Скопје од некои преломни времиња („Светулки во ноќта“, „Техно-свезда“, „Пат за Парамарибо“, неодамна го објавив текстот „Враќање дома“ во книгата со две „Нови драми“), сите освен последниот, резлизирани во проекти на Скопско лето. На еден од првите битолски фестивали на монодрмата мојот текст „Облачна исповед“ ја освои прва награда за монодрамски текст што беше поставен на малата сцена во Драмски... Многу држам до мојата драма „Апокалиптична комедија“ антивоена гротеска со неопределен хронотоп,

што одново добива на актуелност во овие жестоки времиња кои светот го ставаат пред ужасна глобална воена закана, и текст кој за жал, сè уште не ја видел светлината на сцената... И сега, да одговорам пдиректно на Вашето прашање: ќе продолжам да работам и театарска литература. Ако одредена идеја ја бара драмската форма, ќе ја сработам на тој начин. И покрај сè. И покрај ова време во кое националните театарски храмови престанаа да ја негуваат - националната драматургија. На нивните репертоари се само странски автори. Најсветлите мигови на македонскиот театар ги направи токму со негувањето на националната драматургија. Драматурзите, до колку денес и ги има по тетарите, не градат репертоар и не канат режисери спрема испланиран, осмислената репертоарна политика, базирана пред сè на соодноси: современа светска драматургија, класика, актуелни македонски пиеси. Сега е обратно, режисерите ги опцртуваат програмите на театрите со своите спорадични предлози пред директорите кои ги прифаќаат тие – стихийно формирни репертоари на македонските театрите во кои - ја нема токму новата македонска драматургија. Веќе не се игра дури ни македонската класика од епохата на Чернодрински, Илјоски, Крле, Антон Панов... Последиците од таа стихийна ситуација создаваат парадокси. Од една страна нашиот театар нема изблици, нема, како некогаш претстави кои ќе ја дрмнат културната сцена, што ќе го изразат духот на времето, денес и тука... од друга страна, има години кога на Македонскиот театарски фестивал „Војдан Чернодрински“ нема ниту еден македонски драмски текст, па не се доделува ни некогаш најпрестижната награда, за најдобраа домашна драма. Незамисливо е „Стерииното позорје“ да помине без новата српска драма... Веднаш да кажам, не пледирм само на поставувањето мој текст. Ним, јас сум веќе во состојба, самиот да им дадам моја сопствена авторска јавност, пред сè со објавување во книги. Но, се прашувам, каде се губи креативната енергија на новите генерации даровити македонски драматурзи? Создаден е еден систем, најблаго речено на инерција, кој нив ги исклучува.

4. *Еден сте од ретките големи аналитичари на стрипот како уметност, автор сте ги посветиле трите изданија – од 1987, 2002 и 2021 година - на првата македонска книга од теоријата на стрипот како и бројни објави низ весници и списанија тука и во најширокиот*

регион. Што, според Вас, треба да се стори за оваа уменост да го пронајде своето вистинско место овде на овие простори?

-Стрипот е кретивно сè повитална креативна гранка. За разлика од глумите времиња од пред дваесетина години, актуелната состојба отвора простор за креативен оптимизам во однос на македонската деветта уметност. Македонскиот стрип создава нови творби кои доживуваат примерни објави и афирмации и во меѓународни релации, редовни гости се на регионалните стрип фестивали. На стрипови работат сјајни автори од веќе возрасната генерација, од доајените Миле Топуз и Диме Иванов-Димано, до Смиле Цветановски, Тони Анастасовски, Ласко Џуровски (објавија прекрасни авторски албуми со стрипови и илустрации), зрелите автори како Александра Сотировски, Игор Јовчевски, Никола Темков. Функционира најстарата институција, „Македонскиот стрип центар“ со седиште во Велес благодарјеќи на ангажманите на ентузијастите Ване Трајков и на Томе Трајков, формирана е асоцијацијата „Макстрип“ во Скопје со Давор Драмиќанин како нејзино актуелно средиште, книгоиздателството „Темплум“, преку списанието „Маргина“ и особено преку порталот „окно.мк“ афирмира авангардно творештво. Стрипот ги шири авторските граници на творците и на нови современи домени, од 2-Д анимацијата, илустраторската работа на странски стрипови, до креирањето ликови за странски стрипови до дизајните за електронски игри на развиени странски куќи. Во гејминог предничи Михајло Димитров-Тхе Мичо, а одлично работи и Томи Џуровски. Се појавија девојки стрип-авторки како Катерина Николова-Тери, да спомнам само една од најактивните меѓу таа фина нова авторска плејада... Творечки стрип сцената не била никогаш пожива, независно од тоа што специјализираните стрип списанија („Тотем“, „Стрипарт“, „Синдром“) излегуваат проретчено. Вниманието го привлекува живата и респективна издавачка дејност на книгоиздателството „Стрип квадрат“. Ова е само дел од имињата на повозрасните и новите стрип творци. Има плејада од ракописи, класични и авангардни како оној на графичкиот уметник Лазо Плачевски. Но, она што во таа жива ситуација во доменот на „деветтата уметност“ ме прави посебно среќен е појавата на една нова личност во доменот на публицистиката на „деветтата уметност“ - Александар Стеванов, еден скроман и неверојатно посветен стрипофил, сјаен истражувач, аналитичар и автор на поголем број книги за македонското авторско присуство во изданијата на новосадското книгоиздателство

„Дневник“, за ликот на првиот стрип автор на македонско тло (гимназистот Желимир Книвалд), за стрип дејноста на српскиот автор и издавач Јован Јовановиќ-Змај, македонски и објави за македонскиот стрип и автор на до сега четириделната „Визуелната историја на македонскиот стрип“ која до детал ја бележи целокупнат стрип актива на македонскиот стрип простор, авторски и публицистички и ја доградува меморијата на нашата креативна дејност во стрипот што на почетокот од 1980-те, ја започнавме во нашата генерација истражувачи и аналитичари...

5. *Томислав Османли е добитник на бројни книжени награди и е преведуван на голем број јазици. Кои се Вашите книжевни примери кои извршиле големо влијание врз Вашиот литерарен хабитус?*

-На еден или друг начин тоа се омилените автори, не само книжевници, туку и драматичари, сценаристи, стрип раскажувачи, од сите епохи... Од Хомер, Софокле, Аристофан, преку Сервантес, Гогољ, Достоевски, Толстој, Горки, Чехов, Нушиќ, до Томан Ман, Конески, Бруно Шулиц, Е.М. Ремарк, Хемингвеј, но и Марк Твен и Карл Мај, потоа Касансакис, Албер Ками, Јурсенар, Херман Хесе, Гомбрович, Андриќ, Крлежа, Ацо Шопов, Данило Киш, филмските дејци Ч.С. Чаплин, Буњуел, Фелини, Ф.Ф. Копола, Тери Гилијам... до блескавите стрип раскажувачи како таинствените и воедно лирични стории на Хуго Прат, и аргентиците Алберто Бреча и Хектор Естерхелд... Тешко е дури и да се наброи доволно таа лична мултимедиска библиотека на омилените автори...

6. *Каде оди македонската книжевност и дали е доволно преведена и презентирана во европски и светски рамки?*

-Таа се развива бујно. Се појавија голем број нови, книжевно култивирани имиња, главно дипломирани компаратисти и воопшто познавачи на литературата, и нови книжевни дела, но сјајот на нашите книжевни доајени сè уште не е засенет од новите генерации писатели. Со исклучок на Гоце Смилевски. Сè уште блескаат имињата и творбите на Димитар Солев, на Чинго, на Славко Јаневски, Шопов, Ташко Георгиевски, Анте Поповски, старите и новите книги на Влада Урошевиќ и Оливера Николова двајца блескаво витални автори..., да спомнам само дел од таа плејада... Тоа за авторскиот дел. Инаку, во донос на општествената состојба во македонската книжевност, за разлика од поранешните времиња кога литературата беше поставена на

највисокиот пиедестал, денес, лично сметам, дека е – кризна. Без посилни анагжмани на книжевните организации од кои втората едвај и да постои, таа е спадната на дејност која ужива најмали привилегии. И тоа е трагично, зашто писателите се најслабо платените, а најимагинативните дејци. Тие се основата на писменоста на една средина. Не постои култура која во прв план не ја става својата литература и своите книжевници. Постои цела серија од парадокси: од тоа дека не се преобјавуваат книгите на класиците, до тоа дека писателите за својата изворна креативна работа земаат помали хонорари одошто и преведувачите, дури и на истите нивни дела. Денес се пишува од ентузијазам, а се објавува поради бизнис. Политиката не ги поттикнува уметниците, творците на уметничкото пишување, туку – преку распределбата на буџетските сретства – со државни пари ги храни фирмите и издавачкиот бизнис кој би требало да е делум помаган, но во најголем дел веќе треба да е и самоодржлив. На тој начин, а и преку фаворизирањето на добар дел излишни, меѓу инаку оние продуктивните проекти на етничките заедници се одлеваат големи средства од книжевниот финансиски дел на македонскиот културен колач. Од друга страна, при распределбата на средства, комисиите не прават разлика помеѓу авторите, било со доајенски статус, било со изградено реноме, од едната и литературните почетниците и јуниори, од друга страна; дури обратно: зависно од издавачот кој ги пријавува, вториве се случува да добиваат повеќе за новите творби, од потврдените книжевни пера... Неопходна е категоризација која ја нема. И тука одлучува стихијата, наместо еден промислен, меритократски концепт и политика. Затоа, впрочем, за разлика од другите земји, ние денес речиси и да немаме писателска елита. Книгата е само потрошувачко добро кое е битно да се појави како наслов и како единица и да се наплати објавата. Осмислена грижа за книгата и за авторите, за жал, изостанува. Не се фокусира естетски издржаното дело, ниту се афирмира уметничкиот резултат. За разлика од порано, книжевна критика речиси и не постои. Не случајно денес тиражите се четири пати помали одошто во втората половина на минатиот век. Тоа е постајба што зрачи сосем погрешни мотивациски пораки: ако сакате успешно да се занимавате со книжевна работа, не морате да пишувате – само формирајте си издавачка куќа!

МИЛУТИН ЃУРИЧКОВИЌ

НАЈУБАВО СЕ ЧУВСТВУВАМ КАКО ПИСАТЕЛ ЗА ДЕЦА

(Интервју со Милутин Ѓурчковиќ, писател и научник, претседател на Институтот за детска книжевност од Белград, Србија)

1. Вашите книги за деца се преведени на повеќе од педесет јазици. Дали најмногу сте се нашле во детската книжевност и колку тој ангажман Ве исполнува?

За разлика од многу други писатели кои својата кариера ја започнале како поети или прозни пиатели, јас својата сериозна творечка кариера ја започнав како книжевен критичар. Изгледа чудно, но така е. Додуша, своите први песни ги објавив како ученик во основното училиште во Дечани и уште тогаш соработував со списанија и листови за деца ширум земјата. Во редното училиште имав објавени песни за деца на француски, македонски, албански и турски јазик. Како студент пишував критики и прикази за тогашните угледни списанија во земјата, сосема рамноправно со моите професори и другите творци. Мојата прва книга беше поезија, всушност дебитирав истовремено со две поетски книги за возрасни, „Хиландарски печат“ и „Портокал во градината“ кои се објавени истата 1992 година. После тоа објавув цел низ жанровски разновидни книги (театарска критика, книжевна критика, народни умотворби, сатира, антологија, хрестоматија, публицистика), но сепак, заклучив и сфатив дека најдобро и најубаво се чувствувам како писател за деца. Во тој волшебен простор на детството човек е секогаш млад и секогаш е дете. Затоа и мојата книуга избрани песни за деца се вика „Засекогап дете“ (2018)

Меѓутоа, најголем успех постигнав со хумористичниот серијал за близнаите киј во добра мера претставува автобиографска приказна за мене и за мојот брат близнак ко с евика Милан. Првиот роман којс е вика „Како растеа близнаците“ (2011), доби неколку награди, наградата за роман на годината „Раде Обреновиќ“, „Доситеево перо“, награда на критиката за деца, најдобра книга за деца о Црба Гора итн. Набрзо е преведен на англиски јазиик и оттогаш доживеа околу 60 изданија ширум светот. Изненаден сум и пријатно воодушевен од овој факт што

не можев да го предвидам ни на сон. Во Африка имаше четири изданија (Нигерија, Конго, Кенија, Зимбабве). Но, интересно е да се каже дека тој роман, како и неговите подоцнежни продолженија се најмногу преведени на македонски јазик и доживеале четири издабија заедно со аудио изданието. Секако, за тоа сум ти благодарен тебе Сашо и на сите што придонесоа моите романи за близнаците да се појават на македонски јазик. Значи, пишувањето за деца во потпоност ме исполнува и ме ревитализира во духовна, етичка, педагошка и во секоја друга смисла. Тука сум свој на своето и не би го напуштил тоа убаво и неповторливо творечко чувство.

2. Неодамна го основавте Институтот за детска книжевност и имате завиден број на изданија. Кажете ни нешто повеќе за самата политика на институтот за неговите понатамошни планови.

Јас сум основач и идеен творец на Институтот за детска книжевност. Имено, пред неколку години, со група ентузијастички колеги, пријатели и писатели за деца, го составивме рамковниот план и го одржавме основачкото собрание, а институтот е официјално регистриран како здружение на граѓани пред две години во Белград. Овој институт е посветен на пропагирањето, развојот и унапредувањето на книжевноста за деца и млади а основните негови делувања се насочени кон организирање на стручни и научни собири, тркалезни маси, трибини и книжевни средби се со цел афирмирање на уметничката литература за деца. Исто така институтот се занимава и со формирањето и периодично ажурирање на информациската база на податоци за писателите, книгите, издавачките куќи, илустраторите, преведувачите, наградите, конкурсите, фестивалите, научните совјети итн. Овој институт ќе се занимава и со промовирање на книги и значајни изданија (белетристика, студии, монграфички, антологии, сборници), веќе отворена и голема издавачка активност. Секако, тука ни е важна и активноста за подобрување на условите за занимавање со детска литература и медиумско промовирање на нејзините врвни достигнувања. За релативно кратко време го направивме тоа: организиравме неколку промоции, потпишавме низ протоколи за соработка со родни установи и институции во земјата и светот, тргнавме со меѓународен научен собор во Параќин, а посебно ја нагласувам издавачката дејност. Имено, покрај

кнжевното списание за деца „Едреник“, чиј уредник е Зоран Пеневски, го започнавме и „Годишникот на Институтот за детска книженост“. И двете публикации имаат вече по два броја. Одржавме и промоција на нашиот досегашни самостојни и заеднички изданија во Здружението на книжевниците на Србија. Не би издвоил посебно некаков наслов, но изразито сум горд на списанието „Годишник“, чиј втор број (478 страни) опфаќа 45 прилози од 13 земји. Без лажна скромност, но убеден сум дека такво нешто нема ниедно друго списание не само во земјата туку во целиот регион. Исто така соработуваме и со многу институции во соседните земји, објавуваме и разменуваме изданија, како и учествуваме на стручни и научни собири.

3. Неодамна станавте и член на Европската академија за наука и книжевност. Кажете ни нешто повеќе за таа академија и колку вашето членство ќе биде поттик за понатамошната работа?

Изборот за член на Европската академија на наука и уметност за мене претставува голрма чест, довеба, но и одговорност. Оваа угледна светска институција има околу 2000 членови, односно еминентни наупчници и творци од целиот свет од кои 34 се нобеловци. Неодамна бев во Салцбург (Австрија) на свечениот прием на новите членови кој протече навистина спектакуларно и на високо ниво. Инаку, академијата има седум доделенија (природни науки, општествени науки, уметност, право, економија, технички и еколошки науки, религии на светот). Јас сум член на третото одделение кое опфаќа уметност и книжевност. На самиот прием го запознав претседателот на Академијата, угледниот професор и научник Клаус Мајзнер од Германија, како и многу други големи научници од разни области и дисциплини од целиот свет. Исто така, имав прилика да го посетам и историскиот дел од градот, кој е импозантен и интересен по многу нешта. Самата инаугурација беше многу свечена и умешно организирана.

4. Каде се движат смерниците на истражувањата во областа на педагошките науки кога е во прашање вашиот ангажман со осир на тоа дека сте многу чест учесник на Змаевите детски игри во Нови Сад, а долго време сте и раководител на научната конференција Воспитувачот на 21 век?

Скоро секоја година учествувам на неколку научно-стручни собири и конференции во земјата и регионот од едноставна причина што сакам да бидам во тек, односно да ги следам современите научни достигнувања и да пружам скроман придонес во расветлувањето на одредени прашања, теми и проблеми од областа на науката за книжевноста за деца и млади. Покрај Светувањето на Змаевите детски игри во Нови Сад, секако треба да се издвои и биеналниот научен собир „Книжевноста а деца во нуката и наставата“ кој секоја година се организира на Факултетот за педагошки науки во Алексинац. Неколку тематски собири за книжевност за деца организираат и Учителските факултети во Ужице, Врање и Сомбр, а објавени се и посебни зборници на трудови. Исто така и високите школи а воспитувачи, а од неодамна и Академии го дават својот придонес во ова област меѓу кои и мојата установа на конференцијата „Воспитувачот на 21 век“ која отсекогаш во Алексинац ја организира секоја година во Соко Бања. Во овој низ на собири секако треба да се додаде и Меѓународниот научен собир „Книжевноста за деца и млади на меѓникот меѓу два милениуми“ кој пред две години го организираше Институтот за детска книжевност и книжевниот клуб „Марко Бањевиќ“ од Параќин. Тематскиот зборник од овој собир опфаќа 16 рзновидни прилози од неколку земји.

5. Познати се Вашите книги за близнаците кои доживеаја големи тиражи. Дали ќе продолжите со тој сериал со обѕир на тоа дека книгите се многу барани?

Хумористичниот серијал за близнаците досега има шест објавени романи, а тоа се: „Како растеа близнаците“ (2012), „Каков татко, ткви близнци“ (2012), „Близниците и семејниот циркус“ (2014), „Близнаците и петок 13“, (2017), „Блузниците свират рок“ (2018), „Новите авантури на близнаците“ (2019). Нпишав уште два романи: „Близнаците во акција“ и „Близнаците на местото на настот“, но тие чекат на објавување во онаа или можеби во следната година. Во секој случј, нема да престанам со пиување на романи за близнаците, зашто тие два ведри ликови на деца и тинејџери сакам подоцна да ги претставам и како возрасни личности кои имаат свои деца и секако, тогаш започнуваат нови односи, ситуации иразни пресврти. Се надевам дека ќе успеам да го задржам

препознатливиот стил и хумористичнат нота иако тоа секогаш не е лесно и едноставно. Инку, драго ми е што чителите и критичрите ме препознатат по близнаците, а за тие романи критиката навистина пишуваше многу. Исто така имаше инеколку реферати, односно излагања за тие романи на разни научни собири овде кај нас што навистина ме изненади пријатно и благодарен сум на сите што пишуваа за тоа, што ги преведуваа романите и на сите други кои на било кој начин придонесоа за нивната популаризација во земјата и светот. Освен за близнаците, објавив и уште два романи за деца и млади кои имаат поинаква тематика, а тоа се: „Јас те сакам, а ти како сакаш“ (2016) и „Преку границата“ (2021).

6. Вие многу успешно се испробавте и во водите на книжевноста за возрасни, а и во жанрот на есеистиката. Дали планирате да се вратите на тие книжевни жанрови?

Објавив една книга есеи и критики „Писателите и детството“, а исто така и приредив неколку монографии и хрестоматии (смостојни и заеднички): „Митот и татковината“ (2000), „Поетиката на детството“ (2007), „Книжевноста за деца и млади во книжевната критика“ (2007), „Сонце на прозорецот“ (2009), „Одвткивање на свитокот“ (2019) и др. Се надевам дека оваа или следната година ќе пбјавам уште една книга есеи, огледи и студии која претставува природен и логичен идејно-методолошко продолжение на проучувањето од областа на книжевноста за деца, а насловот ќе биде „Писателите и детството 2“. Во печат е и мојата докторска дисертација за творештвото за деца на Миленко Матицки која ќе ја објави белградска Алма во соработка со Институтот за детска книжевност. За волја на вистината, се трудам што помалку да се занимавам со есеистика и книжевна критика затоа што тоа бара голем труд и време. Меѓутоа, многу те секојдневни обврски (рецензии, уредување и приредување на книги и списанија) тоа едноставно не го дозволуваат, така што, сакал или не сакал, ја сум скоро секоја ден во таа работа или во таа област во помала или во поголема мера. Во последно време интензиво се занимавам со драма за возрасни затоа што многу ме привлекува и тоа е единствениот жанр во којшто не сум се испробал. Наскоро излегува мојата прва драма „Живот под маски“ (Мелодрама од времето на вирусот корона), а токму сега ја

завршувам и втората рама „Аквариум“. Имено, се трудам да ја раскршам востановената схема во законитоста на драматургијата односно да понудам некакво ново видување и спој на химорот, апсурдот и нонсенсот.

СКОПЈЕ

ИВАН ШОПОВ

ИЗГУБЕНИТЕ ЧЕВЛИ НА СКОПЈЕ

Малку повнимателните шетачи не можат а да не забележат дека низ Скопје се почесто мпжат да се најдат чевли фрлени или оставени среде улица или на тротоар. Не, не станува збор за излитени обувки кои обично се оставаат покрај контејнерите со надеж дека ќе ги најде некој сиромав или бездомник. Ниту пак за патиките врзани со врвките една за друга или закачени за електрични или телефонски кабли. Понекогаш е тоа само еден чевел, небаре некоја скопска Пепелашка го оставила з да го најде својот принц, а понекогаш се два чевела кои го збунуваат случајниот пронаоѓач

Ако некогаш наидете на овие чевли погалете го нежно градот и допрете му ги стапалата. Под прстите ќе ги почувствувате плускавците на Скопје, градот што очигледно не ги нашол чевлите. Во кои му е удобно. Фрлените обувки се доказ дека случајот е ист и со многу скопјани. Од некоја непозната причина се уште не сум ги забележал како трчаат низ улици и сокаци, слободни и боси. Но, еве, во моментот, во знак на некаква заговорничка солидарност, ги соблекувам и своите патики. И се кикотам.

(Од збирката раскази „Скопје – изгубените чевли на градот“ во издание на Или-Или, Скопје, 2020)

